Berliner, Abraham
Luhot avanim

לחות אבנים

Hebräische Grabschriften in Italien.

Erster Theil

200 Inschriften aus Venedig, 16. u. 17. Jahrhundert.

Herausgegeben und mit Noten versehen

von

Dr. A. Berliner.

FRANKFURT a. M. 1881

J. Kauffmann

Druck von H. Itzkowski, Berlin, Gr. Hamburgerstr. 18 19.

לחות אבנים

Hebräische Grabschriften in Italien.

Erster Theil

200 Inschriften aus Venedig, 16. u. 17. Jahrhundert.

Herausgegeben und mit Noten versehen

von

Dr. A. Berliner.

FRANKFURT a. M. 1881

J. Kauffmann.

Dem Andenken

Abraham Mocatta's,

geb. 15. März 1797

gest. 21. April 1880.

Vorwort.

Die hier mitgetheilten Grabschriften sind einer handschriftlichen Sammlung entnommen, welche mehr als 400 Nummern enthält, und die mir mein gelehrter Freund, Herr Moise Soave[1]) in Venedig überlassen hat.

Sie macht uns oft mit den Ahnen oder den Nachkommen von Personen bekannt, die wir nicht selten aus der Geschichte oder der Literatur kennen, zu der sie ausserdem viele Beiträge bietet.

[1]) Einige Mittheilungen aus dieser Sammlung hat Soave in der jüdischen Zeitschrift Geiger's, Band VII S. 181 und IX S. 208 gemacht.

Die Sammlung, soweit sie nicht von noch späterer Hand herrührt, ist nach einer Vermuthung Soave's das Werk eines Enkels von Leon da Modena, Namens Isaak Levi. Derselbe hat die von seinem Grossvater angelegte Sammlung abgeschrieben und mit mehreren späteren Stücken bereichert.

Die meisten Grabschriften rühren von Leon da Modena her, wie sich dies einige Male aus seinen eigenen Zeugnissen an anderen Orten erweisen lässt, in den meisten Fällen aber durch den prägnanten Styl der ihm eigen, zu erkennen ist. Es ist der Musiv-Styl, bei dem er Schrift- und Talmudstellen, aber in ganz ungezwungener, das Verständniss nicht erschwerender Weise in Verwendung bringt. Ganz besonders bemerkenswerth ist, wie der jedesmalige Schluss, welcher den Hinblick auf das Jenseits oder die Zukunft enthält, immer und immer anders ausgedrückt erscheint.

Leon da Modena, geboren am 23. April 1571, gest. am 21. März 1648 — was er gewesen und was er geleistet, hat er in seiner handschriftlich vorhandenen Autobiographie der Nachwelt mitgetheilt. In welchem Lichte er derselben erscheint, lässt sich aus der Charakteristik erkennen, welche A. Geiger [2]) und M. Soave [3]) von ihm entworfen haben.

Aber wir haben es hier nur mit Leon da Modena als Gelegenheitsdichter zu thun, als welchen er sich bei den verschiedensten Veranlassungen zeigte. Er besang Alles, was ihm in den Weg kam, vorzüglich, wenn er Geld dafür erhielt, so dass er einmal auch den säumigen Zahler, für dessen Todten

---

[2]) Leon da Modena, Rabbiner zu Venedig. (Breslau 1856).

[3]) Im Corriere israelitico Jahrg. 1863—65.

er eine Grabschrift gefertigt, in einer Nachschrift verewigte (s. No. 156 dieser Sammlung).

Leon da Modena dichtete in hebräischer, aramäischer und italienischer Sprache. Er besang Prinzen u. Bischöfe, Gelehrte und Vornehme, Autoren und ihre Schriften. „Ich konnte mich nicht enthalten, sagt er in der Ueberschrift zu einem hebr. Gedichte, auf den Wunsch des judenfreundlichen Frater Pietro del Ochio nachstehendes Gedicht zu fertigen, das seinem lateinischen Buche über die Beichte vorgedruckt werden solle. In demselben wird nämlich die Frage behandelt, welche Sünden in Folge eines Selbstbekenntnisses versöhnt werden können und für welche der Beistand eines Bischofs oder des Papstes erforderlich wäre.“ [*])

Vorzüglich fertigte Leon da M. Gedichte zu Hochzeiten, auch hebr. für Christen, und Grabschriften. Eine bunte Menge dieser Gelegenheitsgedichte bietet eine Sammlung, welche die Bodleiana in Oxford besitzt und über die Dr. A. Neubauer in der Letterbode II. S. 99—109 nähere Mittheilungen gemacht hat. Sie sind in der vorliegenden Sammlung, wo es erforderlich war, benutzt und unter der Bezeichnung des „Divan“ angeführt worden.

Für die gegenwärtige Auswahl und Anordnung habe ich mich lediglich von typographischen Rücksichten leiten lassen.

*) No. 404 des weiter erwähnten Divans.

Bei den Erklärungen und Hinweisungen habe ich mich auf das Nothwendigste beschränkt. Was ich den Noten Soave's verdanke, habe ich immer namentlich bezeichnet.

Die grössere Hälfte, die noch in der Sammlung enthalten ist, soll in einem zweiten Theile, welcher auch Sammlungen von Grabschriften in Verona und Padua, (letztere von Filosseno Luzzatto gesammelt) nachfolgen.

A. Berliner.

1 במהר"ר טוביה קטלאני וצוק"ל.

חכם חסיד	מעין בור סיד
הדור הפסיד	על כן נאנח:
צדיק ענו	על אופניו
ובעניניו	כל טוב מונח:
רב טוביה	עלה אל יה
צום לגדליה	בשנת אשנה:
קטל אנו	הן גוועגו
כי אבדנו	הודו כי נח:
שיר ושבחה	לו במנוחה
וברוב שמחה	עמל זנח:

Z. 4 u. 6 מונה und אשנה Anspielungen auf die beiden Tonzeichen מונח u אתנה, welche eine Ruhe bedeuten.

2 האלוף כמהר"ר שאול יצחק טריוויש וצוק"ל.

אם אל	גדול דעה	תהי נומה
היום	והוא העיר	לזולתו
הן עוד	ברק שמשו	בעולמו
יאיר	ועוד תקיץ	תנומתו

שנת השס"א.

Dieser Name ist bei »Brüll, das Geschlecht der Treves« in den Jahrbüchern für jüdische Geschichte und Literatur I nachzutragen.

3 מהר״ר מאנדולין כהן פורט וצוק״ל.

זקן אשר קנה   חכמה ורב תבונה
מהר״ר מנחם הוא   נקרא ומנדולין.
מפורט בי׳ כסלו   שס״ב לאל שליו
הלך והנה שם   נפשו ברוב תלין:

Mandolin, für den in Deutschland bei Christen noch früher als bei Juden vorkommenden Namen Mendel.

Soave im Corriere isr. pro 1876 (October) hält diesen, aus Deutschland stammenden Menachem Coen Porto als den Verfasser eines noch handschriftlichen Commentars zum Machsor und des 1555 verfassten und (wahrscheinlich in Venedig) gedruckten Werkchens über Kryptographie, betitelt צפנת פענה. Der Verfasser nennt sich darin Menachem b. Joseph Coen Porto.

Der Diwan enthält die Grabschrift der Frau Dina, die am 17. Tischri 5363 starb.

Unsere Sammlung enthält die Grabschrift des Sohnes Abraham, welche hier folgt:

4 ציון איש רם   גזע אברם
כרי אברהם   כהן עליון.
בין איש רמים   הר׳ מנדולין
פורט כהן הוא   אב לאביון:
יום ו׳ כ״ט אב   נפטר בן רב
השפג עלה   אל רום חביון.
יציץ יפרח   יוציא פרח
עת אור יזרח   על הר ציון:

5 לוית חן — מנת כוסך
וממרום — ולרננה :
מלכותך — כלילת הור
יסדוך — ולמעונה :
גבול קדש — צביה הי׳א
ולצדיק — ולשכינה :
ולדבר — לבית קדשו
ולקהל — ולמדינה :
בכל חכמה — לאין קצבה
בכל מצוה — בכל בינה :
ובתלמוד — ותוספות
ואמרותיו — לראש פינה:

הוא השר המרומם בישראל גדול שמו המשי״ח על שכמו החכם הכולל כמהור״ר דון יוסף אבראבאניל ה׳ חשון השס״ד. תנצב״ה.

Ein Mitglied der Familie Abravanels, dessen verwandtschaftliches Verhältniss zu Don Isaak Abravanel noch näher zu ermitteln wäre.

Aus unserer Sammlung folgt hier auch die Grabschrift der Frau Veleda. Beide Epitaphien gleichen sich in ihrer schriftlichen Fassung und Form:

6 לוית חן — וחוט חסד
והוד כבוד — מסוגלת
לבשו קדרות — אספו נגהם
וגם להם — כנובלת
ביום שבו — השכה יפעת
נות צדק — מהוללת

אשר שמה משפט לקו
והצדקה למשקלת
לזאת שחו בנות השיר
וקול נהיה מיללת
נטשנו חכמת נשים
והארץ משכלת

ה״ה הגברת עטרת תפארת נשים צדקניות מרת וילײדה אלמנת השר המרומם החכם הכולל כמהור״ר דון יוסף אבראבאניל בכ״ו שבט שע״ו:

---

7 מצבת קבורת האלוף כמהר״ר דוד בכמהר״ר אברהם לוצאטו זצ״ל.

תורה וגדולה לראשו עטרה
לדורו מנורה ורם ל-אנשים:
וגמל חסדים לעדת חסידים
ועזר לנדים לדלים ורשים:
וראה בעיניו ילדים לבניו
וזכה בשניו להוסיף לששים:
לדוד תהלה לנפשו מעולה
לעדן למעלה בקרב קדושים:

נפטר יום ה׳ ה׳ אלול השס״ד. תנצב״ה.

Literar-historische Notizen über die Familie Luzzatto gab S. D. Luzzatto im Jahrbuch von Busch, Wien 1878. In italienischer Uebersetzung erschienen sie, einer Autobiographie Luzzatto's vorangehend, in

der Antologia israel. (Padova 1878), auch im Sonderabdruck. Als der am frühesten vorkommende Name Luzzatto wird darin Salomo b. Abraham Luzzatto, der Herausgeber des Sforna-Commentars zum Pentateuch (1567) genannt. Doch habe ich einen noch früher vorkommenden Luzzatto, nämlich Samuel b. Salomo (in einer Handschrift der Ambrosiana in Mailand) im Magazin für die Wissenschaft des Judenthums, Jahrgang 1880, S. 114 nachgewiesen.

8 הגיד לך אדם   מה טוב ומה נעים
למות כזקן זה   זקן נשוא פנים:
איש תם וישר רם   חכם ובן שועים
פ"א חי"ת שנות ראה   אל בן בני בנים:
קנה לעצמו שם   עולם אשר ינעים
אשריו בבחרותו   אשריו ישיש שנים:
זכרו כיין הטוב   לפני תמים דעים
נפשו בטוב עליון   תלין במעדנים:

ה"ה המפואר כמהר"ר יהודה בכמ' שלמה לוצאטו
ז"ל אשר עלה אל האלקים יום ו' בהכנסת כלה ו' כסלו
השס"ה. תנצב"ה.

Zeile 10 בהכנסת כלה, d. h. Freitag, vor Eintritt des Sabbat.

---

9 החכם יוסף ן' ר"יי וצוק"ל, יום שני של פסח
השס"ה:

קבר חכם בעז   פה הנני אוסף
אב בחכמה ורך   שנים בתום הולך

יה הטוב מפרי	ידיו אשר כוסף
יוסף תן וצדק —	תך לבן מל״ך.

רי״ = Re, König; darum am Schlusse לבן מלך.

מלך als Begleitname fndet sich in einer Unterschrift bei Chajim Or Sarua, Responsen No. 123.

Ghirondi S. 206 nennt Joseph b. Samuel Re als in Venedig, vor 300 Jahren lebend und Verfasser eines massoretischen Werkes. Asulai (שם הגדולים s. v.) nennt einen Jona b. Re. Benjamin b Menachem Re aus der Familie סומי ist der Schreiber einer Rif-Handschrift, im Besitze Salman Schneiersohn's in Jerusalem, wie dieser in den hieraus (1860) veröffentlichten הגהות והערות על האלפסי bemerkte. Bei seiner Angabe, dass dieser Schreiber im Jahre 4860 gelebt habe, weil sich diese Zahl in der Handschrift fndet, hat er wahrscheinlich Schreiber und Verfasser verwechselt.

---

10 מהר״ר שלמה בן הגאון כמהר״ר ליב סראוואל.

מן המצר	בא נהר צר
עצור עצר	כל לשלמה.
תורה כטל	תזל כטל
חייו נטל	אף גם דמו.
מצוה גרר	תורה ברר
הוא מהור״ר	כבוד לשמו.
סרוואל הוא	חזר תהו
אבן בהו	כי בא יומו.

אב יום המר   שדי המר
בית נכמר   תל עד תומו.
שנת בפרט   יום בו ירט
רמוז נחרט   הוא כשלמה.
נפטר תשעה באב השס"ו תנצב"ה.

Es folge hier zugleich die Grabschrift des Bruders:

11 מהר"ר יעקב בן הגאון כמהר"ר ליב סרוואל.

האתה זה   תשאל לשמי
לא זו אף זו   עת בא יומי
נקראתי שם   האב לא מת
סרוואל נא-   סף אל עמי
ממחרת   תבר מגל
אלי קורא   חי בוא עמי:

Zeile 3. Anspielung auf Jakob, von dem in Taanit 5b gesagt wird יעקב אבינו לא מת.

Zeile 5. תבר מגל ist der 15. Schewat; vergleiche hierüber Taanit 31a.

Zeile 6. Die hervorgehobenen Wörter ergeben die Jahreszahl שע"ד.

Ein dritter Sohn Leb Saraval's, mit Namen Nechemja, wird von Samuel Jehuda Katzenellenbogen, in der 7. Rede seiner Homilien-Sammlung, besonders gerühmt und von Mose Sakuto nach dem 1649 erfolgten Tode in einem (im Besitze Soave's befindlichen) Klageliede besungen.

Leb Saraval, der Vater, starb 1617 in Venedig und wurde in Padua neben dem Grabe S. J. Katzenellenbogens beerdigt, wie Filosseno Luzzatto (bei Ghirondi S. 218) nach dem aufgefundenen Grabsteine mittheilt. Vergleiche hierüber Soave, im Corriere isr. 1876 p. 7.

---

12 זקן   קנה אורה   מרביץ תורה
עמה   מכל אשמה   היה ריקן
צדיק   אף כי טרוד   מהון ירוד
רב בין   כמהר״ר בנ-   ימן מקן
בשנת   שס״ז נחבט   י״ו בשבט
עם אל   עד בא גואל   שם שם לו קן.

Für den Beinamen מקן finde ich kein Analogon.

---

13 מי הדורך של נעלך
סורה מהר אל נא תמעל :
כי פה שוכב גאון נורא
ובתורת אל הרבה עמל :
הוא בן ציון הצרפתי
הוא האראל הוא החשמל :
הוא סיני הוא עוקר הרים
ובעולמו פרי גמל :
ד׳ ניסן הש״ע נפטר
עפר כסהו לא חמל :
אמר לשלהן אדמה
.... בן. אקח חלק ממעל :

Ueber die Ausdrücke סיני und עוקר הרים vgl. meine Schrift Rabbi Jesaja Berlin (1879) p 5.

Ueber Benzion Zarfati, Rabbiner in Venedig, s. Nepi p. 55. Leon di Modena erwähnt desselben in der Vorrede zu seinen Homilien מדבר יהודה.

Doch unterscheidet Soave (Corriere isr. 1876, p. 6) 3 gleichzeitig lebende Benzion Zarfati: 1) b. Samuel, dieser (der Vater) wird mit vielem Lobe von David Pomis in der Vorrede zum Wörterbuche erwähnt; ferner ein Arzt gleichen Namens, der Anfangs Nissan desselben Jahres (1610) in Venedig starb; s. dessen Grabschrift unter No. 43 dieser Sammlung und drittens Benzion Z., dessen Grabschrift hier mitgetheilt ist.

---

14 אני סימן לפה נטמן

מאד חכם ברעותיו:

נדיב עמים וכל ימים

באל חפץ ומצותיו:

כמוהר״ר שמואל הר

לבית קורקוס מכונותיו:

ואלוף רב אשר רוב רב

במו תבל וקורותיו:

וסוף פנה וכן בנה

בשמים עליותיו:

ושמואל מת בן ע״ב שנה בחדש חשון השע״ב:

Dieser Name ist zu den von Steinschneider in der hebr. Bibliographie 1871 S. 71 und von Soave im Corriere

isr. 1876 S. 82 nachgewiesenen Namen „Corcos“ hinzuzufügen.

---

15 בית מועד מנוחה　　אל עושה נכוחה
איש ישר וצדיק　　מתהלך בתומו :
מן רועי מדינה　　לו תורה תבונה
מאחים בני הירץ　　מהר״ר שלמה :
תוך ביתו עניים　　תמיד שם מצויים
ח׳ תשרי לקצו　　אז שע״ה ויומו :
פה ישן בלב ער　　מעפר ינער
ינם מתים יחיה　　אל חי ממרומו :

Im Diwan lautet der Name זלמן מבני הירץ המכונה בני פורים.

---

16 מהר״ר נתן יהודה היילפרון מציטדילה וצוק״ל.

אם למקום על זולתו
מצד המתקומם יתרון:
מה נורא המקום הזה
הנה הוא כמערת עפרון:
בו מופת דור רב רבנן
נגנז עד עת בא יום אחרון:
לא נפש כי אל אל נקראת
רק קרית ארבע היא חברון:
פזר נתן לאביונים
ביהודה עוד זאת זכרון:

לגמור עליו את ההלל
נמנע כי יחר הגרון:
ידאג כל לב כי מעם זו
מות השבית כל גיל כל רון:
ראשון בשבט שבט עברה
ויהי בנסוע הארון:

Die musivische Verarbeitung von verschiedenen Schriftstellen in dieser Grabschrift ist beachtenswerth.

---

17 מצבת הישר במהר״ר אברהם שמחה קלימאני
וצוק״ל:

לעד הגל ומצבה — לשר צבא יועה נאמן
לאברהם למקנה אות — לבן שמחה מבית קאלמן
גדול דעה וראש קהל — ורב קצין כלכול הימן
ובמדינה בכנויו — מלא עומר צנצנת מן
עצתו כעצת חושי — לכל שואל לו נזדמן
בפיכל איש מלא לוגמיו — שמו פרנס חרש אומן
שניים עש״ר לחדש אב — שנת שע״ה בא פה נטמן
לזאת עובר ושב הבין — והבן כי עם לו אלמן
בכה עליו בלב נשבר — דמעות אין די עד תומן
והתפלל בעד נפשו — לאל ברוך אב הרחמן.

Zeile 4 ובמדינה בכנויו (Sota 38a) u. Z. 6 מלא לוגמיו Joma 80a) sind geistreiche Anwendungen von talmudischen Phrasen.

Folgende Grabschrift gehört wahrscheinlich einem Bruder Abraham Kalimanî's an:

18 מצבת קבורת הישיש נכבד ומאד נעלה הקצין
כה"ר קלונימוס בר שמחה קלימאני וצ"ל
י"ד תמות השפ"ד:

קצין עם ויושיעם	והוא שם לראשם
למולו גמולו	הלא טוב אמנה :
וכוסו וכיסו	ואושרו ועשרו
נתונים נתונים	ומדד ומנה:
ידי רש מגורש	בכחו ישימו
מאוזר ועוזר	ונושא למנה:
ועלה לעולה	והביא כנביא
שביבו סביבו	שניר ו-אמנה:

Die Inschrift für den Vater beider Brüder ist folgende:

19 מצבת קבורת הנעלה כה"ר שמחה בן הקצין
כה"ר קולונימוס קלימאני וצ"ל:

משוש תופים שבת	וערבה כל שמחה
וכל היקום נמחה	בשבר על שבר:
חרון אפו שלח	באיש צדיק תמים
זמן רע ממרומים	והוא עלה אבר:
בירח זיו א"ך בו	כדוב שכול פגש
הכי מוקטר מוגש	ואשרי הגבר :
בלב לומדי תורה	שמו בכתב רשם
ובית מדרשם שם	בבית שם ועבר :

ואיבה תתגאה   אנוש ציצת נובל
במחמדי תבל   ואם יש רב שבר:
ואין מיין רקח   תמלא הקנקן
ואתה היום כאן   ומחר בקבר:

Soave will in der vorletzten Zeile ואיך für ואין lesen. — Zeile 5 ergiebt das Datum, 21. Ijar 5383.

---

20 מהר"ר ישראל דאמ"ר שלא"ק מפראגה וצוק"ל:

גברא רבא   הנה נחבא
ביקר וכדת   קטיר תוגא:
רב ישראל   בר אהרן ז"ל
האמר שלאק הוא   מעיר פראגה:
ראש הקהל   ובייסורין
קדש אל חי   כהנהגה:
עזב זרע   ברך האל
אנשי סדר   המדרגה:
עודו עובר   ללכת אל
ארץ נראית   ראש הפסגה:
נקרא לאל   פה ה' אלול
שע"ה נהיר   שם בשרגא:

Israel Hammerschlag aus Prag, starb in Venedig, auf der Reise nach dem heiligen Lande, am 5. Ellul 5375.

---

21 הישיש כמהר״ר גרשין גרשיני וצוק״ל:

אדון נעלם	אשר הלך
בתום עם כל	יציר נברא
לעת אעשה	בחפץ אל
אזי טבת	שמו נקרא
ואחרי כ-	קרות הקול
לרב גרשין	מאד נורא
והוא היה	והוא הווה
והוא יחיה	בתפארה:

Das Epitaph enthält eine herrliche Nachbildung des Gebetes אדון עולם. Zeile 3 und 4 ergeben das Datum, 18. Tebet 5376.

---

22 האלוף במהר״ר שמעון הכהן רומאן וצוק״ל:

מנחת	שלמים זאת	אשר נעדרה
מן ה-	אנושי מין	ופה נעלמה
תרשיש	וטור לשם	שבו אחלמה
אמר	ה׳ לו	עלה ההרה:
ידו	בכל חכמה	מאד גברה
עד כי	לשון מליץ	הכי נאלמה
ספר	שבחו כי	בקדם ימה
צפון	ונגבה ע-	ברה מעברה:
שמעו	נ- צחים:	היה זורח
כהן	לבית רומא״ן	בהוד תפארת
ונעים	זמירות אל	ובם נובע

מוהל   ומורה דת   וציץ פורח
שע״ח   בכ״ף שבט   פרט נחתרת
עלה   בצל שדי   להשתעשע.

Das Epitaph für die Frau des Simeon Roman:

---

23 מצבת מרת קרימוינה אלמנת כמהר״ר שמעון
כהן רומאן זצ״ל:

גל עד   אשר נצב   במקום זה
אל כל   תהי ציון   ועד עתה
אשה   אלי בעלה   מראשותיו
כי קרי-   מיזינה זאת   שמה אתה
מזה   ומזה היא   קבורה פה
פה י-   היה שבתה   וקימתה
אל עת   אשר יגזור   דבר אל חי
עם שו-   כני עפר   תחייתה:

Soave vermuthet, dass die Frau, welche neben ihrem Manne das Grab erhalten, bald nach dem Tode desselben ebenfalls gestorben sei.

---

24 הן על   אשר נגעל   פאר אישים
אל טל   לאלטאריץ   עלי ארץ
חכם   בטיב גיטין   וקדושים
ונעים   זמירות אל   לאל ירץ
יודא   אשר ידו   כתרשישים
כי י-   עמוד במרום   שמי ערץ

ה״ה הסופר הגדול נעים זמירות ישראל החכם הנעלה
כמה״ר יהודה אלטארץ נ״ע, נפטר יום ו׳ מנחם
שנת השע״ט:

25 מעט מחזיק את המרובה משבחים העניו חכם
לבב כה״ר שלמה עב״ו נ״ע נפטר בב״ו כסלו הש״ף:

תמים דעים נעים זמר
עלי דוכן בעת עלות
לציר שולח כאיש כהן
עלי קרבן בעת עלות
רצוי לאל בראשית כל
עלי מזבח בעת עלות
ברום הוכן מכון שבתו
עלי כסא בעת עלות
זכיותיו עטרות הם
עלי ערץ בעת עלות:

Zeile 1 מעט מחזיק את המרובה enthält die geschickte Verwendung einer talmudischen Phrase, welche hier besagen will, dass nur ein geringer Theil des Lobes erwähnt wird, das der Dahingeschiedene verdiente. Derselbe war ein Vorbeter.

- - -

26 האלוף כמה״ר שלמה שמעיה כפירנו זציק״ל.
ט׳ חשון השע״ו:

תנועות יתדות	ראה פה אחודות
בשר כל תעודות	ואלוף ואיש רב:
בחכמת ישיבה	וטבעית רחבה
מדינית חשובה	ולימוד מאד רב:

מלמד לתלמיד   כפתיל וצמיד
ורגיג וחמיד   לגדל כדת רב
ש ל מ ה ש מ ע י ה   ספו״ר נו״ד בוי״ה
ומב״ה טרי״ה   ואו״י ב״ן הרוב רב
בחשון בטי בו   במלך מטיבו
ואומר בלבו   הלא רב לך רב:

Sforno wird von Leon da Modena in seiner Selbst-iographie rühmend hervorgehoben. Ein Gutachten on ihm, datirt vom Jahre 1592, findet sich im Werke נחלת יעק unter No. 37. Commentare von ihm zu en Hagiographen sind handschriftlich geblieben Nepi, S. 341).

In Zeile 7 u. 8 geben die markirten Wörter die ahreszahl.

27 הרב הכולל כמהר״ר דוד פראנקו׳ יום א׳ ל״א
למב״י השפ״ה:

כתר תורה   כתר שם טוב
יהדו תמים   על ראש גולה:
חכם כולל   את כל מדע
אל דורו ה־   יה לסגולה:
חסיד עניו   מכל אדם
בשפתיו לא   נמצא עולה:
לכן נפשו   בטוב תלין
ישיב האל   לה תגמולה:

Ueber David Franco, den Lehrer Samuel Aboab's, rgl. Ghirondi, S. 160.

28 עוברי עמק היתה לפס
כי ישאלו איה נכמס
כתר תורה איה נמס
כתר שם טוב הולך סביב
מהר חורב בת קול עונה
עברו יחד קרבו הנה
כי פה שוכב כדמות לינה.

הרב שמעון אבן חביב בכ"ו תמוז השפ"א:

---

29 חכם בקי זקן
חסיד ישר כ ה ן
כמהר"ר מ ש ה פ ו ר ט
זכרונו לברכה:
כ"ח תמוז נפטר
שד"ף בו נתעטר
קרא לו אל עליון
אל עיר הממלכה:

Mose Cohen Porto, Sohn des vor 1582 gestorbenen Jechiel und der am 9. Cheschwan 1596 in Venedig gestorbenen Rachel Miriam, befindet sich unter den sieben Rabbinern, welche dem 1619 in Venedig veröffentlichten Schriftchen צרי לנפש eine Approbation beigaben. (Soave im Corr. isr. 1876, p. 149).

---

30 כמהר״ר אליעזר קולומבין זצוק״ל:

נוה לאל ולבריות
מורה ענו מלא חכמה:
הוא כמהר״ר א ל י ע ז ר
קולומבין ז״ל יונה תמה:
יום ראש חדש ואדר ש י ״ ן
פ״א ה׳א פה הא לבש נומה:

Zeile 4 יונה Anspielung auf den Namen Colombin = Tanbe.

---

31 דורש טוב לעמו
שמעה על איש חכם
תוריד תול
דורש נכבד אהוב
נחמד כל עין:
כמה-ר״ר אברהם
לומברוזו ז״ל
נפטר יום ט״ך תמוז
ה-ש״ן פ״א ז״ן:

---

32 חכם כמהור״ר יוסף סאמיג״ה
סיני ועוקר הר בשמועתו:
נפטר שנת שפ״ט יום ט״ו סיון
זקן שבע ימים למנוחתו:

Joseph Samega, Verfasser des in Venedig 1590 edruckten Werkes פורת יוסף.

33 הנבון הרופא כמהר״ר
יצחק מאורבינו זצ״ל

34 ומרת לאודומייה
אשתו תנצב״ה

שנת הש״ץ:

נקדר במלואו
כדמות ירח
מה הם שנות אדם
דור ו- דור בינו:
ענו בכל חכמה
אורו זורח
רופא ורב יצחק
הוא מ- אורבינו:

אשתו זאת פה לצלע
נכון היא לו
נפש טובה מר״ת
לאודומייה:
כמעט אהר מותו
באה אצלו
ליה - נות שם יחדו
מזיו כס יה:

---

35 חכם ירא
הוא נודע ב-
היה בקי
היה משיב
סוחר טוב ה-
כל בן נכר
נפטר השצ״ב
עלה רוחו
אך עוד יקום
עת כי יבא

ושר למאד ישר
יהודה גבריאל:
בטיב כל דת ודין
לכל איש השואל:
מבקש רצון כל
ואיש איש ישראל:
בשם טוב ח׳ בשבט
ונשמתו אל אל:
ויתהלך בחוץ
לציון הגואל:

26 עלה למרום יום ב׳ ב׳ ניסן שצ״ו :

נשבר נאון יעקב לבית לוי
וי-הי לכל הדור כאב שברו :
אלוף ורב חכם כמו נביא
כולל בכל מדע ואת שברו :
נדיב ושר גדול וכן הביא
אשריו אלי האל זכות שברו :

---

37 קבר מהר״ר יעקב לוצאטי זה:

דרשן חסיד ענו בפעולותיו :
אהוב נחמד רצוי אל כל אחיו
תמים הלך עם אל כל עתותיו :
זקן ושבע ימים כלה חייו
היום כב״ד כסלו בשנת הא תיו :
נשמתו תתענג מזיו שדי
פה נשמרים יהיו כל עצמותיו :

Die Grabschrift für die Frau:

38 מצבת מרת דולצי אשת כמה״ר יעקב לוצאטו :

ביום בוא גזר דין שברים תרועה
וזקן נרועה ובוקה מבוקה :
תנופה ינופון חסידות צניעות
פרישות נקיות בנפש מרוקה :

מרוצה לאל חי   ווושבה למולו
ולחסות בצלו   קראה חשוקה:
שמנה בניסן   בשפ״ה ברורה
והנה צרורה   בשנה מתוקה:
תנצב״ה:

In den beiden letzten Zeilen sind feine Anspielungen enthalten, mit שפה auf die Jahreszahl, mit מתוקה, Dolce, die Süsse, auf den Namen.

39 של נא נעליך בעברך גבר
עין פקח וראה באור שכלך
כי פה לבד מדרס אלי רגליך
אדמת צבי קדש אחוזת קבר
שור כי חכם לבב ומשביר שבר
צנה וסוחרה אזי עליך
היה בעוד חיה לפועליך
עד ד״ת וה׳ כסלו אשר בא שבר
אלוף מנחם רב בבית האבל
אומר כרחם דל ומך והלך
לחמי ופתי יהיה עתך
מבית ספורני בא לנועם תבל
עד עת אשר יאמר לי בן מלך
קומה (ה) למנוחתך:

Paster Unger im Briefe an Dr. Cantarini, abgedruckt im Ozar Nechmad. B. III. S. 142, bittet um nähere Mittheilung über diesen Menachem Sforno,

worauf Cant. antwortet (S. 135), dass Nachkommen desselben in Rovigo bei Padua leben, und die Familie vielleicht von den Sforno's in Bologna abstamme. Das Werk לב נתיבות, welches nach Unger in einem Trauerliede auf Menachem als von diesem verfasst genannt werde, kenne er nicht.

---

40 מצבת קבורת הישיש ונשוא פנים החכם השלם כמה"ר יהודה אשכנזי וצוק"ל:

יגור	בקרבי גור	ארי אל הוא
נפקד	שנת שק"ד	לגן דודים
מ א ש -	כ נ ז מאז	ידעוהו
נבנה	בשנת בנ"ה	בתלמידים
כל יו-	דעי צביו	יאשרוהו
גבר	יהודה בר	בלמודים
רבו	שבחיו אך	לעת עתה
אגרא	דבי טמיא	שתיקותא:

In der letzten Zeile wird eine talmudische Sentenz aus Berachot 6b verwendet, die besagt, dass der Lohn im Trauerhause Schweigen sei.

הביטו כל	עוברי דרך
ציון זה הוא	אות גם סימן:
כי פה נקבר	צדיק תמים
איש תם ישר	צנצנת מן:

יקר היה כבני מחול
כלכל דרדע איתן הימן:
הוא החבר עקיבא בן
הקצין ה- הנעלה קלמן:
מגזע טוב ממשפחת
הגרשיני נטע נעמן:
וא"ו ניסן "שין "נון "בית עלתה
נפשו אל אל מלך נאמן:

---

42 הח"ר גמליאל מנארני ז"ל:

בצל שדי ופה תחתי
מקום כבוד לאיש תמים:
בדת האל חכם לבב
במפעליו קדוש עמים:
כגמליאל וכן נקרא
ומנארני בעת אימים:
בי"ד סיון שנת שנ"ד
לאל עלה למו רמים:

---

43 עם אל ישיש ישיש כלי מלא עסים
חכם רופא מובהק נבון וטהור רעיון:
ובחכ- מת התורה גם כן עוז לו אורה
משפ- חת צרפתי כמהה"ר בן ציון:
במאד זקן עלה עם שם טוב ותהלה
יום ראש חדש ניסן הש"ע אל אל עליון:

Dieser Benzion Zarfati, als Arzt gerühmt, starb am 1. Nissan 5370, während der Tod eines anderen Benzion Zarfati (vgl. No. 13) am 4. Nissan desselben Jahres erfolgte.

---

44 מצבת החכם יוסף מולי זצ״ל:

מארץ מולדתו   יצא יצא יוסף
לשוב עוד לביתו   ולא יכול יוסף
רוגז קפץ אותו   מרוגזו של יוסף
מות מצא אותו   טרוף טורף יוסף

שנת הישע״א תנצב״ה:

Eine herrliche Inschrift für einen nicht näher bezeichneten Joseph, den auf der Heimkehr der Tod ereilt hat.

---

45 הרופא במה״ר משה אלטינו זצ״ל:

אביר רופאים   מבריא גופים
ובצדקתו   אף הרוחות:
בינה טבעית   עם מדעית
דת אל חכמה   שת בטוחות:
כמה״ר ה״ר ר״ם   משה עמרם
אלטינו   נזע פחות:
זקן תמים   בא בימים
מוסיף בינה   ממעיט כחות:
ניסן שס״ה   מסע עשה
ליל כ״ף ט״ית בו   בא למנוחות:

Vielleicht identisch mit dem Arzt Mose Alatino, den David de Pomis in der Vorrede zu seinem Wörterbuche צמח דוד als seinen Verwandten, in Ferrara wohnhaft, bezeichnet und als Uebersetzer einzelner Werke des Avicenna und Thimestius nennt. Vgl. noch Ghirondi, S. 256.

---

46 תחתי ארגז   בו איש חש גז
שכל ישר   על דת ודין:
כהן תמרי   נכד הארי
הח״ר משה   משבאדרין
ליל הי בשבט   שס״ה נחבט
ותפגע בו   מדת הדין:
עוד יקום יום   האל איום
כל העמים   יורה ידין:

Soave hält תמרי identisch mit Datolo; doch kommen in der Sammlung noch mehrere Inschriften sowol mit diesem, als mit jenem Namen vor, bei תמרי ist aber immer die Bezeichnung כהן vorhanden, nicht aber bei Datolo.

Unter den von Filosseno Luzzatto in Padua gesammelten Grabschriften befindet sich auch die eines שבתי בר משה הכהן התמרי und eines Sohnes desselben, mit Namen משה, Beide als Märtyrer oder Erschlagene durch Beifügung der Formel הי״ד (s. unten No. 52) bezeichnet.

Im Diwan (Letterboode, S. 101) ist die Inschrift für einen ה״רץ שבאד״ן (wie der von Neubauer als undeutlich geschriebener Name שראדין zu lesen ist)

בטריאסט (משה נפתלי כהן כ״ו אב) על אשתו ברענדלה (תמוז שמ״ה):

---

47 עפר מכסה את גוית איש
משכיל בדברי אל ועושיהן
החיר רפאל תם ולא הבאיש
הוא בן ליוסף י- עקב כהן
נלכד בטוב ימיו כעכביש
ארבע ימי תשרי פרט זך הן
ולקץ ימי עולם יחי קל חיש
ישיב עלי לאו לאו ועל הן הן:

Zeile 6 ergeben die gesperrt gedruckten Wörter die Jahreszahl שע״א.

---

48 הן מטתו של שלמה
חיים איש עט סופר מהיר:
עלה לאל כ״ף דל״ת אב
בשנת שע״א צדיק בהיר:
ממצדיקי הרבים פה
על כן גם שם יאיר יזהיר:

---

49 שהייה לדרסה חלדה הגרמה
ועיקור גבר רב מכוסה פה נעלם:
גבור הוד דון מאיר ולומברוזו מזהיר
בחכמה לב רחב כפתחו של אולם:

כנסיות וישיבות מכונן ברחובות
וחונן אביונים ולא שב דך נכלם:
ומגזע רמים וזקן בימים
משובח מפי כל קטנם וגדולים:
בכבוד ובשיבה לגן עדן הובא
וינוח עם אל וישב עד עולם:
נפטר יום ו׳ כ״ח אדר ראשון שע״ב. תנצב״ה:

Zeile 1 und 2 enthalten eine Verwendung der talmudischen Schlachtregeln, die an sich selbst als künstlich gelten mag, hier aber am allerwenigsten am Platze war. Grell sticht auch die Phrase ab von dem Lobe, welches dem Dahingeschiedenen weiter gewidmet wird.

---

50 לעת זקנת שלמה זה אשר היה בדורותיו
מאד ישר וגם נאמן ורב רבו תהלותיו
אזי לו תם וגם נשלם זמן בוגד וקורותיו
והלך לו לארץ טוב ברוב יגון לתולדותיו
ומשפחתו לבית לוצאטו בהר קדש יסודותיו
בא״ז טב״ת שנת שלום ברון נושא אלומותיו:

---

51 מצבת קבורת הבחור משכיל ונבון הח״ר מרדכי וצ״ל בכמהרר יהודה אריה ממודינא יצ״ו:

פרי בלי נגמר שליש בישול
בחור בכ״ו שנים הלא נרצה:

נחמד   להשכיל דת   וכל חכמה
חן טוב   בעין ארם   ואל מצא:
מסערת   תבל   בשלום פה
ליל ט״ת בחשון מר-   דכי יצא:
שנת שע״ח תנצב״ה:

Marco, der Sohn Leon di Modena's ist nach einer Notiz Soave's am 20. Ellnl 5351 in Montagnana geboren, hat also nur ein Alter von 26 Jahren erreicht.

Die Inschrift für einen anderen Sohn Leon's, der im Alter von 21 Jahren von mörderischen Händen umgebracht worden, lautet:

52 הבחיר זבולן הי״ד בכמהר״ר יהודה אריה
ממודינא יצ״ו:

ארץ אל תכסי   דם בחור וגבור
קול יפה ומשכיל   א״ך שנה זבולון:
נשפך מארורים   טבחים אשמי״ם
ליל ביעור שפ״ב כן   אל אויביו יכלון:
נפטר יום א׳ ח״מ מחג המצות השפ״ב:

Zeile 1 ist Abbreviatur für השם ינקום דמו, eine Formel, die dem Namen eines Märtyrers oder Erschlagenen hinzugefügt zu werden pflegt.

Zeile 3. Was bedeuten die Punkte über אשמים? Zeile 4 ליל ביעור, d. h. in der Nacht vom 13. zum 14. Nissan.

53 ערש ומטת איש נודף כמו מוגמר
קומה כמו תמר מעש באשכלות:
נבון ורב דעה חכם בתורת אל
מישר בישראל ארחות עקלקלות:
ה"ר יעקב הוא בר מאיר וגם מזהיר
מוהל מאד מהיר תמים ולמולות:
י"ב ימי תמוז שע"ח לעולמו
הלך ורישומו ניכר במקהלות:
נוחו בגן עדן עד קום בני אישים
הלך אזי ישים רגליו כאילות:

---

54 מצבת הח"ר שמואל דאטולו ז"ל:

יום כי שבת וינפש
צדיק תמים בא במחיצה
בשנת שפ"ד ט' ירח זיו
בעולם הן נפלה פרצה
קדוש נרחץ תוך מי טוהר
מבין אחים מוציא מצה
מרור כורך כל הנשאר
צפון ברך לאל נרצה:

Die Verwendung der Memorabilien beim Seder-Abend bemerkt man auch in folgender Inschrift.

55 מצבת אדם חשוב:

קדוש נרחץ כר פס יה הץ
מגיד רחצה מוציא מצה:

מרו״ר כורך   שלחן עורך
צפו״ן ברך   הלל נרצה:

---

56 הה״ר מרדכי מאוסימו   יבנו הבחור יצחק ז״ל:

אנוש דעה אשר שעה   ציון אצלו ויקר לו
לאל תמיד יתורתו: אשר קדם להתעלם:
נדיב לבב כמו הובב   פני אביו ימי אביב
ואין לגי תמורתו: בבחרותו והוא עלם:
שנת שפ״ו: שנת שפ״ב:

Mordechai, wahrscheinlich identisch mit dem von Dr. Marco Osimo in Padova in seiner Schrift Narrazione della strage compita nel 1547 contro gli Ebrei d'Asolo S. 106 näher nachgewiesenen Mordechai-Marco Osimo, der gegen 1550 geboren und gegen 1570 sich mit Pessele di Marco aus Riva di Trento verheirathet hat.

---

57 מצבת הה״ר עזרא צירווי ז״ל:

באבו״י בסיון   בכו נא גברים
תרועה ושברים   ובוקה מבוקה
שנת בו״א בשלו״ם   ארצות נשמות
ואמי אחרי מות   והנה צעקה
מצוחצח ובהיר   כמו אור יקרות
ו ע ז ר ה בצרות   ורודף צדקה
בקרב חסידים   יחידי סגולה
נשמה צלולה   בכס יה חקוקה

וכלם כאחד   לעת קץ ישובון
בשיבה ינובון   ויחנו במתקה
נפטר יום ה׳ כ״א סיון השפ״ז :

Z. 10 ויחנו במתקה ist die Schriftstelle in Numeri, c. 33 v. 28, welche hier den Sinn erhalten hat »sie (die Wiedererstandenen) werden in Annehmlichkeit lagern«.

---

58 גדול דעה אצלי   ומכסף נבחר
הכם לבב הה״ר   מ נ ח ם ע ו ב ד י ה:
שנת השפט תמוז   נקרא בארבע בו
לפרעון חובו   דזקיף ליה חויא :
עצתו בתבונה   ומט בן מ״ט שנים
מחונן אביונים   וטוב אל כל בריה :
בכן הנה רוחו   יהי עם נצחיים
בארין החיים   ושמה יראה יה :

Z. 4 »heimgerufen zur Entrichtung seiner Schuld, zu der ihn die Schlange verpflichtet hat« — eine Anspielung auf die Schlange im Paradiese, durch die mittelbar der Tod in die Welt gebracht worden ist.

---

59 לרפוא   קהלות אל   בעת הדבר
רופא   וטוב אבר   רפואתו
יצחק   גדליה זה   ובא לקבר
שצא   בי״ט חשון   בבחרותו
בן ל״ב   שני חייו   כנשבר שבר
אמנם   תהי כבוד   מנוחתו :

Isaac Gedalia, Doctor der Medicin, der Philosophie und des Rechts, liess zu Ehren des Rabbiners Leon Cantarini, als dieser 1618 den Grad der medicinischen Doctorwürde erlangte, zwei Gedichte, das eine in lateinischer, das andere in spanischer Sprache erscheinen. Vgl. Osimo, cenni biografici della famiglia Cantarini, S. 109 Note u. — Isaac Gedalia wurde während der Pest, im Alter von 32 Jahren, hinweggeraftt.

---

60 מצבת הח״ר יהואל ישראל המכונה ויראל מהטוב וצ״ל:

חכם לבב אמיץ למולו תגמולו
וכבוד עשו לו בעדן גן רטוב:
בעודו בחיים מחוקק בין רגלו
וסופר לקהלו ושם משמן טוב:
נפטר יום ו׳ ה׳ אדר השצ״ב:

מהטוב entspricht dem Namen Delbene.

---

61 מצבת הח״ר יוסף לוי וצ״ל:

משכים ומעריב זה אשר רשם
תמיד בתורת אל ארוחתו
בעת בגן עדן מנוחתו
יוסף והוא לוי והוא גר שם
יום ה׳ כ״א סיון השצ״ט:

---

62 מצבת קבורת הח״ר יהודה צירווי וצ״ל:

ראו תם וישר   במותו מאושר
וחוסה בבוא עת   ימי ה-פקודה
חכם לב וענו   וצדק לפניו
וגבור כארי׳ה   לתורה תעודה
מאד זך ונקי   מפולפל ובקי
ונפשו טהורה   ונאה חסודה
כקרבן מכפר   ומרבה לספר
הרי זה משובח   ונודע יהודה
נפטר יום ה׳ י״ו שבט ה״ת:

63 מצבת הרבנית מ׳ שמחה צירווי, ז׳ תשרי שצ״ו נ״ע:

פתאום ישבה בדד בין החוחים
חמדת נשים כשושנה סוגה
הן כעת תחת א-חד השיחים
אשת חיל הרכה הענוגה
הנה עולם זה הוא כמלון אורחים
על כן, כי אחרית ה-שמחה תוגה:

64 זה מקום מנוחת קצין וראש המדינה כ״הר שמחה קלמן טירויז ז״ל נתבקש בישיבה שיש בה סמיכה יום א׳ י״ג טבת של״ב לפ״ק. תנצב״ה:

בעון הדור   צדיק נתפש
רוחו שבת   וינפש

הן הצבור   עני לא נח
גם לא שקט   אף כי נאנה
יען נשאר   כאני אין לו
רב ההובל   כי סר צלו
תשוב נפשו   כדרור קן לה
אל המנוחה   אל הנחלה:

65 השם   בקרקע זה   לכף רגלו
ילך   וכל יביט   לאן ואנה
רמז   אני אל איש   בטוב חבלו
צהר   לביתו מר-   דכי ציזאנה
בניו   במר בוכים   שנת של"ו
נפטר   בשש אדר   ובא תימנה
תקום   גוייתו   לגורלו
עת קום   שאר גופות   ויום בואנה:

66 מרת מלכה אשתו:

השים   זמן אצלי   אשה נצבת
ילמוד   מבקש לה   כי פה נטמנה
רמה   מקור חכמה   תמיד שואבת
צהלה   וגיל בנים   כבוד כולנה
עם אל   בגן עדנו   נזר נחשבת
נשים   אשר נשא   לבן אותנה:

Beide Epitaphien, gleich in ihrer Form, ergeben

das Akrostichon הירין שלמה, wahrscheinlich der Name des Schreibers.

---

67 אם יכאב לב — רואה היום
תחתי צדיק — עדיו יכלום
יפנה ישכיל — כי ממרום
קול רם קורא — יבא ש ל ו ם

מצבת קבורת הנעי׳ כמ׳ ש ל ו ם בכ״מ י ע ק ב די שלום זלה״ה, נפטר מן עלמא הדין מנוחתו בגן עדן כ״ח טבת של״ו :

Zeile 4 enthält eine herrliche Verwerthung der Schriftstelle für den Namen des Dahingeschiedenen.

---

68 איש פישקרול :

ציון זומן — אל איש נאמן
צנצנת מן — ונשוא פנים:
זקן נכבד — ושמו מ ש ה
ק ל ו נ י מ ו ס — איש האמונים:
כ״ט אב ה ש ל ו — מט אהליו
לזבול עלה — עם מעדנים:
יום הולדו — הוא יום מותו
ושנותיו מ- — לא רעננים:
תוך אפריון — ימצא חביון
עוזו אל מעשיו — ההגונים:

Das Epitaph für die Frau:

69 לבית פישקרול:

אשת חיל כאביגיל
במקום זה נמצאת וטמונה
אשת האיש נכבד משה
קלונימוס ושמה חנה
אדר ראשון השמ״ב עלתה
לזכול אל שם שם את קנה
ופרי ידה ינתן לה
ויהללוה שם במכונה:

Für ein anderes Mitglied der Familie, mit Namen Jechiel, wie es das Akrostichon ergiebt:

70 איש פישקרול:

יום מר לי מר לבני אומר
חסיד גמר בעל תורה:
חבר נהמד אל אל נצמד
נכחו עמד לי בצרה:
יזל אישון עני שמשון
בבכי ראשון מימי מרה:
אין לי עדנה ראש השנה
לאילן נ- טה קו עזרה:
לשנת בשן עלה עשן
מלא ישן כולו אורה:
קנה שם לו ראש הלולו
פה תוך סלו בעל תורה:

Zeile 7 u. 8 ר״ה לאילן, d. i. der 15. Schewat.

71 על האיש משה בני יודא לוצאט
עיני בוכיה
גם על אשתו מרת רוזלן ארים
תאניה ואניה
חדש חשון השל״ז גופם הורד אל
שאול תחתיה
אך נפשם עלה שמים לשבת יחד
על כס יה:

---

72 פה נקברים
כשני עפרים
מכהנים נגזרים
בצרור החיים צרורים
רפאל ויוסף בני ארירים
מבני אבירים:
יום ו׳ י״ג אלול של״ח.

73 שני אחים יקרים
אמת וצדק נשקו
ממבחר היצורים
בשמים נחשקו
השיגו הוד עירים
בדת אל נתחזקו:
יום ג׳ ה׳ כסלו של״ט.

---

74 פה נקבר
חכם כה״ר
עשר אלול
קדש הלול
הוא למענו
בגן עדנו
איש תם נבר
משה מאצה
שנת יבו״ל
לרם נשא
תניחנו
לו מחיצה:

---

75 הביטו זה   משה האיש
נקרא מק-   דם בן ישי
יום ראש חדש   כסלו של״ט
הבילוהו   למורא שי:

76
צדיק תומו   הנהיג עמו   תורק שמו   יצא כי טוב
עני עמו   פרס לחמו   גם מעצמו   חיף לחטוב
י״ט אדר ש״ם   אסף השם   רוח השם   משמן טוב
יוזביל לוי   עדיף נביא   בגן רוי   ובעץ רטוב:

---

77 שמ״א לפ״ק:
מקום כבוד   לעצמות איש
אשר שלם   במקום פרים
שפת אמת   בקול נעים
לכפר על   עם העברים
ידי עליון   לקחוהו
וקרא לו   ליל שמורים
אליעזר   לוי עברי
לפני נא   תשיר שירים:

Zeile 2, 3 u. 4 drücken aus, dass der Verstorbene ein Vorbeter war. Zeile 6 ליל שמורים, d. i. die Nacht des Pessachfestes. Zeile 8 bezieht sich auf den Brauch, in dieser Nacht das Hohelied Salomons zu lesen.

---

78 גזע נעמן — פה הוא נטמן
בכי עזב — אל דת שואל
רובץ תורה — משנה מקרא
ימיו גוע — פנה בית אל
אסף מקשן — חלף תרצן
למנחם בן — רב גבריאל:

יום ו׳ כ״ח תשרי השמ״א. פ׳ כי לקח אותו אלקים:

Ein Gelehrter, der in der Woche starb, in der man den Schriftabschnitt (Genesis 5,24) von der Hinwegnahme Chanoch's las.

---

79 אשה תמה — היא נעמה
חכמת לב — פה זבולה
מתוך ביתה — פנה הודה
חדש שבט — שבת גילה
איך אנחם — אם מנחם
עם אשתו מ- — ית טולצילה
פה הם חונים — אם על בנים
יעקב ו- — משה אצלה:

יום ג׳ י״ג שבט פ׳ קרא״ ״שמה ״מרה לפר״ט:

---

80 נשוא פנים — כמו מלך
לשדה הוא — ולי נעבד
אשר היה — בתוך עמו

קדוש האל   מאד נכבד
ומתפלל   בקול נעים
כמו כהן   ולבוש בד
שמו הרי י-   עקב שאשו
ובו עסים   כבית הבד
ביום שמחת   וגיל תורה
שנ״ז מות   באף אבר
ואף רוחו   לאל עלה
בנשר קל   ולא יכבד:

Ein vielgerühmter Vorbeter, der am Feste der Gesetzesfreude starb.

---

81 מן עברייות   צדקנייות
אתי אשה   רבת בינה:
רוחה שבת   יוויטה בת
משה ישי   כשושנה:
כ״ף ה״א כסלו   השנ״ז שלו
שקט הודה   זיוה פנה:
תקום עוד יום   ברצון איום
עיני עברים   תפקחנה:

---

82 מנוחה נכונה   לאשה זקנה
הגונה מעונה   לדירת גבוהים:
למרת וינטורה   לישי קשורה
אנחנו בצרה   והיא בית אלקים:

83 מצבת קבורת הכלה מרת אסתר בת כמ׳
יצחק שמחה יצ״ו:

עלמה תמה   מות דמה
הגיע תור   הסתר אסתר:
יפה כלה   אותה כלה
וי היא בימי   גילת אסתר:

נפטרה י״א סיון הש״ן בליל היה ראוי לנשואיה. תנצב״ה:

Zeile 2 birgt eine geistreiche Anwendung von Schriftstellen in sich.

84 כאן קן קנקן   ישן ישן
ליהודה גן   עדן יורש:
ישר שר סר   יום ב׳ אייר
השנ״ג שכר   מצות דורש:

85 נושא בנועם קול   למען כל מדת עדת
אל חי ומתפלל   בעד צבור:
יצחק בכ״ר יוסף   אשר אסף במר
מנת אלי רשתו   הלום קבור:
לאל בתום הלך   כמו מלאך, בכ״ה
אלול שנת השנ״ג   ושם חבור:
היה אנוש תמים   בכל ימים, ועוד
ישוב ויחיה תוך   כדי דבור:

86 אבן מקיר על איש יקיר
לאל מוקיר לדל חונן:
משה נאמן בכמ״ר קלמן
גרשין רחמן פה מתלונן:
קצין ושר תמים ישר
זך ומאושר מכל רנן:
אוהב גבר בלבבו בר
ובכל דבר טוב מתבונן:
אל בזבוליו קרא אליו
נתנו עליו מה נתאונן:
יום שבת כי חשון שנ״ד:

---

87 ירא עובד אל ומכבד
אינו אבד זה עובדיה:
כי ראש צורים אל העברים
אותו הרים יד על כס יה:
ח״י ירח אב יד שם נתאב
מרחמן אב זה איש תיה:

---

88 אבן הזאת לראש פנה
זכר צדיק יסוד עולם:
יעקב ליאה אנוש שלם
עם צדקותיו כמו סולם:
כ״ף חי״ת אלול שי״ן נו״ן אל״ף
שמה נגלה ופה נעלם:
ינוח לו עדי מתים
יקימו מ- עפר רגלם:

89 יום בית עליון היה עליון
לשלמה איש כהן באתי
בשנת בשמי עלה בשמי
בשמי מעלה לתהלתי
ושמי חנה לעד הנה
א״ך פה סלעי ומצודתי:

---

90 הנה נקבר איש לבב בר
כהן צדק יוסף יעקב
חסד גומל היצון חומל
מאשר כלכל יוסף יעקב
סיון יום ז״ך נפטר תם זך
לפרט אבי יוסף יעקב

מצבת זקן ה״ה כמ׳ יעקב הכהן הנקרא יקופין ז״ל
נפטר יום ד׳ כ״ז סיון שנ״א:

---

91 אני כהן לאל עליון
שמי משה ועקי- בה
אני נותן לעמל און
זדל מכנים ברוב ח- בה
אני דבר בתוך עמי
אני מוצאי אני ה- בא
שנת שנ״א בט׳ תמוז
למזבח על ואור נח- בא:

---

92 יוחנן דוראנטו ז"ל, אייר השמ"ב:

פאר הזמן לבב נאמן הלא נאמן וגם נקבר
בכל בו יד בשם ויד וחריץ יד בלבב בר
מקור נזל אשר אזל ביוחנן ז"ל לחיים בר:

---

93 אחים בהספדאי
וי לן דמיתינן
שמ"ט בכ"ט שבט
אבכה שנות ימין
צדיק ובנימן
נפטר לעולמו:
היה לכל אחיו
משען ומשענה
היה לראש פנה
לדרוש בטוב עמו:
רואי פני קברי
שבח בני קלירלי:

94 אבכה במר נפשי
הוי אה והוי ראשי
עיני מקור דמעה
תרד בכי תזל
על גור יהודה ז"ל
פורס לדל לחמו:
גופו שנת שנ"א
נקטם בי"א חדש
תמו"ז ואור חדש
אל על בבא יומו:
אחים בני מיכלי
יסית לפי תומו:

---

95 נח נפשיה דאישיה שמשון
לבית הלוי צדיק תמים
כ"ה טבת שנת ש"ן
הרוח תשוב אל הצור תמים

תהא מנוחתו כבוד:

96 סורו אלי ולהיל מלי
ספדו עמים ובכו מרה
יום בחור תם איכה נחתם
בנפול פתאום עליו קורה
פ-צעה מוחו פרחה רוחו
כרע נפל רגע עברה
יקום אותו הין צדקתו
גם אל עמו יפיץ אורה

ה״ה ר׳ יקותיאל בר שלמה כ״ץ ז״ל, נפטר י״ג כסלו
הש״ן תנצב״ה:

97 זקן נשוא פנים
אצלי ובן תשעים
לא כהתה עינו
לא סר וגם ליחו:
נקרא יחיאל בר
אברהם ספרדי
נבון בכל דבר
ישר וטוב כחו:

98 נער רך בשנים
נכדו מעין גנים
נחמד בין הבנים
יקר פה הוא מונח:
אברהם בן יוסף
כל טוב והוד אסף
אתו מות שסף
יום י״ד אדר שנ״ח:

Grossvater und Enkel neben einander gebettet.

99 משכב אשה שנתגרשה
מן ים תבל אל חוף עדנה:
ארבע תמוז שונא רמוז
מתה רחל היא דיאנה:

כתר נשים בעלה השים
הה"ר יצחק ממודינא:
פה בא שמשה כחות נפשה
הן רק באור תשארנה:

Wie Leon da Modena in seiner Selbstbiographie erzählt, hatte die Mutter auf den Rath eines abergläubigen Rabbiners ihren Namen Rachel mit Diana vertauscht, als sein Vater sie nach dem Tode der ersten Frau heirathete.

Zeile 8 ist die Schriftstelle im 2. Buche Mosis C. 8 V. 5 mit Vertauschung des Wortes באור für ביאר.

---

100 מקום לבחורה מפוארה
חמדת בנות החן מבולקה:
מרת דונינה היא לאביה הי
הוא ה"ר יקותיאל כנסתלקה:
וכמ"ר משה בכמ"ר אליעזר
בעלה בוכה גם הוא לריחוקה:
כ"ף בי"ת תמוז שס"ד רגלה בסד
הושם מתוך לידה סליק פרקה:

---

101 פה באדמה אשה תמה
טובה ושמה מרת רחל:
אל איש ימין ה"ר בנימן
פינצי ימין חומה וחיל:
בשנת שס"ד ט"ו אב הלך
רוחה להיות עדן נוחל:

102 קצין וראש לכל עמו
לו הוא דורש טוב מעצמו
כי המשרה עלי שכמו:
שמו הגביר כמ״ר ד נ י א ל ר ו ד ר י ג ה נפטר ביום כ״ז
סיון השס״ג תנצב״ה:

Daniel Rodrigo war Präsident der Gemeinde zu Venedig (Soave's Mittheilung.)

---

103 זקן נשוא פנים ובדורותיו תמים
היה לאביונים אב מלא רחמים:
נקבר בין החיים נשמתו בנעימים
נפשו בטוב תלין גם נוחה בתמימים:
יעקב בן איש הי ושמו משה י ש י
כל הימים אשר על האדמה הי:
ולראש חדש תמוז השי״ן סמ״ך דל״ת
השיב הפקדון אשר הופקד אתו:

Die letzte Zeile enthält eine Redewendung aus Lev. 5, 23.

---

104 אל קץ כל גוף נברא גם זאת הגיעה
עם הכ- נסת כלה נקראת לנחת
חדש אלול ה״ת נפשה הרגיעה
טויבלה מבית באלדוז חוץ מני נחת
הדרת נשים כלן עמה גם תמה
שיבה צדק שלום עושר טוב שמה:

---

106 פני זקן   מפה פנה
בכ״א טבת   בשנת שס״ג:
שמואל מן   סיצי היה
אנוש תמים   ושנותיו ס״ג:

107 פה חוף   אנית חן   באה תרשיש
מן ים   המון תבל   ליבשה:
בין כל   נשי חיל   עולה תמה
לבה   ומפעלה   רק בקדושה:
כל מ-   עשי ידה   לרצון קונה
אחת   מקטפת   אחת לשה:
היא אי-   דלן נקראת   בת רב מורה
לכמ״ר   יקותיאל   דאטול אשה:
חמש   ימי אייר   בשנת שס״ג
נחה   במלון זה   כי בא שמשה:
עיני   ילדיה   מר יבכיון
כי א-   בדו אותה   יבכה אישה:
אף היא   במקום טוב   תשחק לכל
כי ב-   צרור חיים   צרור נפשה:

Das Epitaph für den Gatten:

108 הנה   קבורת איש   הולך תמים
ובכל   נתיבותיו   לאל ישעה:
אהוב   למכיריו   מן העמים
נכבד   ואת אחיו   היה רועה:
בין גו-   מלי חסד   חברת רמים
נמנה   לרחם על   אביון גועה:

נקרא יקותיאל דאטול הומים
בניו ואיש כיו- לדה יפעה:
נפטר טבת הש״ע בן ח״י ימים
כי אל מנוחתו מהר צועה:
ישכון שמי מרום עד אל אימים
יפתח סגור מטות אלה מסעי:

In der letzten Zeile bezeichnen מטות u. אלה מסעי ursprünglich 2 Schriftabschnitte im 4. Buche Moses.

109 אשה שנתגרשה מן ים נגרש
אל חוף כולל בו כל התנחומין:
כבוד וצדקה לה לרוב פורש
ובהוד זקנה אצלי מות הטמין:
אשת חיל היתה אל איש נפרש
הן הוא יוסף באלדוז בר בנימן:
ליל ה״א יום י״א כסלו שס״א נדרש
רוחה לפני האל רבון עלמין:
תשכב במנוחתה תוך גן נשרש
עד קום כל המתים קץ הימין:

Die Inschrift für einen gleichnamigen, im Alter von 15 Jahren verstorbenen Baldus:

110 בוכה על מות לבן פורת יוסף.
הק- צין בנימן באלדוז אביו:
כי עוד נער ורך מות שסף
אותו בן ט״ו שנה אהוב חביב:

ערב   חג שבועות   שלום אסף
כל טוב   על בן יוריד   דמעה כרביב:
לא ית-   נחם עם כל   זהב כסף
רק כי   יהיה עת י-   זל טל כרביב:

Zeile 5 ergiebt שלום die Jahreszahl.

Es mögen hier die Inschriften für einige andere Mitglieder der Familie Baldus folgen:

111 מרת מינקלן אשת כמ׳ בנימן בר יוסף באלדוז י״צו:

נפן   פוריה פה   מות שבר
בהו-   רה מחיים   אותה קטף:
מן כל   בנות טובה   מבית פארינגן
שבחה   מפי הכל   נשים וטף:
מאיש   לוקחה זאת   בנימן בר
יוסף   באלדוז נפשו   בו תתעטף:
יום ז״ך   אלול שע״ז   נפטרה לה
ריחה   בשמים   סמים נטף:

Folgende Inschrift gehört wahrscheinlich dem Gatten an:

112 כ״ו כסלו השצ״ז:

בירת   יקר הולך
תמים ובכל   טובה מולך
ה״ר בנימן   בכמ״ר יוסף
באלדוז נפטר   בשנותיו מ״ה:

צדק לבש כמעיל צניף
הוא בקהלו כבוד הניף
מה גם עתה אותו עוטה
וקרעים לא תלבש נומה:

---

113 אילן יפה ענף עין טוב אשר הונף
מות בלי חמלה כרת צר בחרבו:
גזר לאברהם באלדוז כאיש נדהם
ישר ובן רמים עודנו באבו:
בן כ״ף וחי״ת שנים שפג בלא בנים
ליל כ״ף וה״א כסלו שם עבים רכובו:
הנו בגן עדן ישב ויתעדן
עד עת אשר תשוב רוחו עוד בקרבו:

---

114 בנות ישראל אל ישאול תבכינה
להאי ישופרא בלי בגו ארעא:
פני חמה עלמה בטו״ב ישניה
מעט אחר לדתה לתולעה:
לאי- שה לכמ״ר מר- דכי באלדוזה
ובת צורטלן בת הכם דעה:
חסי- דות יראת אל עלי פניה
בכל עת רגע יום וכל שעה:
בכן הנה נפשה לעדן באה
ושם בטוב תלין וברקיעא:

השפ״ד:

Nachstehende Inschrift ist für den Gatten:

115 לראש ה"ר מר- דכי באלדוז
כמו הר מור שמו המעד:
בחב- רת גו- מלי חסד
לכל אביון ודל סעד:
אנוש ישר וטית כסלו
שנת שפ"ח לאל צעד:
בשם טוב פה הלא גדל
ובן נפטר לה-. יי עד:

---

116 משכב שלום ליראת אל
דולצי מבית יקותיאל
דלוג הלל יהי שבחה
כי מי זה איש גמור יואל

Zeile 3 דלוג הלל und Zeile 4 גמור wird durch die Vorschriften für das theilweise oder ganze Vortragen des Hallel-Gebetes der Gedanke ausgedrückt, dass das Lob der Dahingeschiedenen darin bestehe, dass man es übergehe, weil Niemand es ganz auszusprechen im Stande sei.

---

117 בת מבנים שלש שנים
טובת פנים אתי נמצאת:
תמוז שונא טי בו אמנה
כי אז הנה רבקה יוצאת:
והיא בת כמי שלמה חאבילייו:

Zeile 4 רבקה יוצאת ist aus Gen. 24. 15.

118 מרת רחל ציווידאל תנצב"ה:

חסידות	צניעות
גמילות	חסדים
ויראת	אלקים
בחיים	ברחל:
גמולה	למולה
בעדן	למעלה
בקרב	קדושים
לנפשה	ניחל:

119 הקצין כמ"ר יקותיאל בכמה"ר מנחם פאפון ז"ל:

נדיב	ואיש בינות	אשר הורם
מנו	ביום זה מר	אנוש מעלה
הוא זה	יקותיאל	בגזע רם
פאפון	במעלליו	מאד נעלה:
בכו	בני עמו	פאר נזרם
שנ"ז	באב כי נח	והוא עלה
אל אל	לגן עדן	זבול צורם
גם פה	לשם נשאר	ולתהלה:

נפטר חדש אב השנ"ז:

120 אנוש תם עובד אל — פאר כל ישראל
ומפירמו דובר — ומקים ומאמת:
ביום ה' ד' אב — שנה נחבי נכאב
באנקונה היה — בויניציאה מת:

Jsrael Fermo aus Ancona, starb in Venedig.

121 אם אשת חן תתמוך כבוד
הנה בוקה ומבולקה:
יום רע ומר כי כל יקר
גלה עת קח- תו את רבקה:

---

122 פה נקברה אשת חיל
גורע בשע- רים מעשיה:
ושמה לאה טובת מראה
נושאת חן אל כל רואיה:
אשת הח - בר עקיבא
גרשין בעל מנעוריה:
ראש חדש א- דר שי"ן סמ"ך
עלתה נפשה לאל היה:

---

123 תל זה אשר עומד לנס עמים
על איש ברוב כבוד מנוחתו:
צדיק מאד נאמן וגם מתמים
עצמו בני ביתו מדינתו:
סוהר ביבשה ולב ימים
שמשון לפישקרול זכירתו:
חדש ואדר מת בכ"ב ימים
בשנת שנת לפרט פטירתו:
עזב עצמיו פה ובנעימים
חלק צרור חיים לנשמתו:

Zeile 5 wird der Dahingeschiedene als ein Kaufmann, der zu Lande und auf dem Meere Geschäfte betrieb, bezeichnet.

124 כמ' אהרן כהן ממונציליסי ז"ל :

לכהן נאמן   וישר מעשים
קבורה היתה   ומונח בארון :
ביום ד"ת נתנה   שנח אז נאסף
לעמיו בא לאל   וכפר אהרן :
מכובד טוב ועם   אלהים ואנוש
וכן עוד יחיה   ליום האחרון :

Zeile 4 ביום דת נתנה, d. h. am Feste der Gesetzgebung.

125 מביט הבט   וראה מות
עלם ושב   עוקר מבהה :
הן פה בחור   ישר וטוב
בן איש רופא   עם אל שוהה :
עמנואל   אלטינו
רוחץ לאל   גופו לך הא :
נפטר מפה   אל חיי עד
ז"ן חשון   שי"ן סמ"ך ה"א :

Wahrscheinlich Sohn des Arztes Mose Alatino, dessen Grabschrift s. oben No. 45.

126 הרימותי — בחור מעט
לאל ואיש — טוב ונעם
חצי ימיו — איכה יועם
יהי נעקד — פה כמו שה:
שמו משה — בכמ״ר יצחק
לבית שמחה — הוא ונדחק
ביום כ״ד אב — הן נתרחק
שנת יקום — עוד כמשה:

Leon da Modena, der dieses Epitaph seinem, im blühenden Mannesalter dahingeschiedenen Schwager gewidmet, theilt es in seiner Selbstbiographie mit (Soave).

Zeile 5 לבית שמחה ist die Familie Allegro

127 לאשה אנושה — בבהרות נטושה
אני פה לסימן — כשירה בדת אל:
לאסתר קרויה — ובת ה״ר שמריה
ואשת לכהן — וחי ה״ר רפאל:
ביום כ״ד באייר — שס״ה פה מצוייר
לרום עלתה לה — עדי קץ וגואל:

128 לראש אדם — בזה נרדם
אני לו אות — הנה נצב:
כמ״ר שמשון — ציזאנה בר
יחיאל ז״ל — אומן קצב:
אשר בשנת — שס״ו לפרט
מקום לו פה — קבר חצב:

וגם אצלו   נין בת בתו
כמו יושב   תוך עגלת צב:

Zeile 4 אומן קצב = Fleischer.

---

129 נפש כל חי   אדם וחי
המה יבי-   טו יראו בי:
שבה נפשי   יום הששי
למנוחתה   אל בית אבי:
שאנן שלו   יום ראש כסלו
באשר אה"ב   אב משגבי:
קרא לי יה   בוא נחמיה
מסרוואל   שובי שובי:

שנת השס"ו.

Zeile 6. Für באשר will Soave כאשר lesen. אה"ב = Zahlenwerth von 8.

---

130 בית אל בהר אפרים:

אל תסתכל   בכאן קן גוש
דע כי פה יש   קנקן ישן:
חכמה הן כאן   זקנה יש כאן
זה הר האל-   קים הר בשן:
קראו נוצרים   ה"ר אפרים
תתעדן נפ-   שו ותדושן:
עת אל יקיץ   שוכני עפר
הנה לא י-   נום ולא ישן:

ה״ה הזקן החכם ענו מ״אשו במה״ר אפרים פיגו זצ״ל
אה״ה כסלו השס״ו תנצב״ה:

Zeile 1 und 2 s. Aboth, cap. 4 Mischna 20.
Zeile 3 nach Berachoth S. 39a.
Zeile 5 nach Jeremia 31 b.

Was den Namen פיגו betrifft, so habe ich bereits in meiner Ausgabe des יסוד עולם (Jessod Olam, das bekannte dramatische Gedicht in hebräischer Sprache, Berlin 1874) S. XXXIX Note 30 darauf hingewiesen, dass derselbe Piccio, und nicht Figo, auszusprechen sei. Soave aber hat im Corriere israel. Jahrg. 1876 (December) mitgetheilt, dass in einem italienischen Dokumente, welches 1643 in Venedig aufgenommen worden ist, der Name mit Rabbi Asaria Pichio geschrieben gefunden wird. Ich füge hinzu, dass auch in dem Werke מקוה ישראל (Venedig 1707) der Name פיקין lautet.

Das Epitaph für den Sohn Asarja Pichio, den Verfasser der Homilien, betitelt בינה לעתים, und des Commentars גדולי תרומה zum ספר התרומות lautet:

מצבת קבורת החכם השלם במהר״ר עזריה פיגו זצ״ל:

131 תהי זאת לעדה לקהל ועדה
לעורר באידה אבילות כבדה:
לשר התעודה ורב מהללים
ורב מעללים בסדר עבודה:
יאשר בחמדה נתיבים סלולים
ומים צלולים יתכן במדה:

בעוז גם שקידה בקרב חיילים
וגבר חיילים בדברי אגדה:
בנפש חסידה ייסר חללים
יחולל חללים ממותי מרידה:
הלא עף ועדה לנועם חבלים
ולנו חבלים למר הפרידה:
ומול אל בקדה ישרת כאילים
ויבא כאילים שערים בתודה:
לזאת בחרדה זקנים עוילים
בכו לאבלים ולא לאבדה:

נפטר יום ד׳ ר״ח אדר ראשון הת״ז, ונקבר ביום ו׳ שלאחריו
בעיר רוויגו. תנצב״ה:

Zeile 11 ועדה vergleicht Soave mit מעדה בגד in den Sprüchen Sal. 25, 20.

In der letzten Zeile רוויגו = Rovigo, wo Asarja Picchio seine letzte Ruhestätte gefunden.

---

132 פה בית נופש מרת נפש
שכלה חופש כל טוב תכל
טעמה כי טוב סחרה מטוב
אין בה קטוב לרדוף הבל
יונה תמה עתה תמה
אור החמה עמה נובל
אשת נהגל משה סג״ל
תוך זה הגל פיסלה יוזבל
שנת השס״ו:

133 אני חומה אל ראש תמה
ביראת אל היא תתהלל:
בצדקתה וצניעותה
מאירה כנ- חושת קלל:
לאביונים נושאת פנים
חסידה היא בפרט וכלל:
בעת חסר טולין אישה שר
במ"ר יעקב בילגראד אומלל:
אשר היה יום יד הויה
בכ"ו ניסן בשנת שולל:
בגן עדנה הן משכנה
לנות בית חלק שלל:

---

134 ציון אל בתורה מעוטרה
על כל בצניעותה ובתמימות:
מית ליפטלן אל במ"ר יודא
בילגראד אשת החן והנעימות:
יו"ד וי"ו תמוז ישם"ו פטירתה
היה עת ללדת ועת למות:
אצלה בתה ילדה אשר ילדה
סוף ליש- תי הדשים בהתדמות:
תשבות בגן נפשה יתעדן
עם אל המתנשא ברוממות:

Folgende Epitaphien hat Leon da Modena zwei anderen Mitgliedern der Familie Belgrad gewidmet:

135 אני ציון אל ואיש
גוית קצין ראש
מדינה ובמראה
מתואר במחוגה:
ישיבה בתעודה
ודור שם לעדה
מקיים ה״י שנים
ומטיב הנהגה:
שמו גבה על הר
משובח מכל הר
קלונימוס בילגראד
יפה המדרגה:
וממנה נפל
ומות לו הוטפל
ביום פורים קטן
שעב שמחה תוגה:
ואמנם נשמתו
וצלמו ודמותו
בגן עדן עם אל
כשושנים סוגה:

136 וזה מקום פנוי
לתלפיות בנוי
לאשתו עד היום
בחיים חיתה:
שמה מרת איל ה
עטרת אל בעלה
ביראת אל תמיד
שנייות חמדתה:
נדיבות וצדקה
ומצות כל עסקה
שארה וכסותה
ויתר עונתה:
לנפשה במרומים
מקומה בנעימים
בכבוד שם הוכן
ופה לגוייתה:
ויום כי יגזור יה
ללקט את פריה
למטה יכתב
ועת לפטירתה:

Kalonimos Belgrad hatte eine Lehrstätte in seinem Hause eingerichtet, für welche er mehrere Rabbiner, unter ihnen auch Leon da Modena, 18 Jahre lang auf seine Kosten unterhielt.

Leon da Modena hielt die Inaugurations-Rede,

welche in seiner Homilien-Sammlung מדבר יהודה (S. 55 b — 58 b) abgedruckt ist. Wahrscheinlich nicht ohne besondere Absicht fängt diese Rede dort an סדר המדרגה הנכון; denn Z. 12 des Epitaphs, יפה המדרגה nach dem Namen, ist sicher eine Anspielung auf den Beinamen Bel-grad, wie Soave bemerkt.

Der Grabstein für die Frau mit der Inschrift war noch bei Lebezeiten derselben hergestellt worden; das Datum sollte später hinzugefügt werden.

In der erwähnten Homilien-Sammlung S. 89 befindet sich ein Hochzeitsgedicht, welches Leon da Modena zu Ehren des Arztes Elieser b. Jacob Belgrad, eines Enkels des Kalonimos, verfasst hat.

Noch ein Mitglied der Familie wird genannt, nämlich:

137 בזה חונה מרת חנה
אשת לכמ״ר יואל בילגראד:
יום צום אסתר שע״ב הסתר
נופה היה כי פה ירד:

138 שכב העפר אל הארון
באשר היה לעולמים:
מאיש משה נויירה בן
מהר״ר קפמן רב בעמים:
יום כ״ף אל״ף חדש אדר
בשנת ישס״ו לשנות ימים:
בין דורותיו היה צדיק
ובמפעליו הולך תמים:

לכן יקום — אחר נפלו
בין צדיקים — רבים קמים:

139 אבן לרישומים לאיש תמים
בכל מאד ישר ולא יחמוס:
היה נבון דבר בשכל בר
נקרא לבית לוי קלונימוס:
פרנס חבורת ג"ה ביום נגה
מות בעצמותיו כחוק נימוס:
אייר בארבע בו שם ז אבו
נקטף ונשמתו כפיר תרמים:

140 ישיש ונעה זקן ונשיא פנים כה״ר דוד כהן
די קראשטו, יום ז׳ ו׳ אלול השס״ו:

הזמן היום לביש מהומה
וגם עטה פחד ואימה
ופערה האדמה ולקח הכהן:
במספד מר ארים קולי
ולקול בוכים כנורי וחלילי
כי היה לי לאב לכהן:
מלאכי אל שוכן ערבות
יצאו לקראתו לאלפים ולרבבות
לישר נתיבות בטרם יבא הכהן:

141 תקום והדרת פני זקן
חזן ומתפלל בעד אחי:
איש תם וישר ה״ר יקותיאל
ריקיט בכל ימיו ירא אל חי:
שכב במשכבו שנת שס״ה
תמוז בימים בו במספר ח״י:
יקין לקין ימין לקול גדול
קורא לכל בשר לכל חחי:

Das Epitaph für die Gattin:

142 אשה קבורה פה רבת כבוד
יראת אלקים לה תמיד מנה:
בעלה יקותיאל ריקיט זצ״ל
היה והיא נקראת מרת הנה:
יום ה׳א בכ״ו תמוז בשנת שע״ה
יוהה לאל עלה כבראשונה:

143 בא קין להיי איש בדרך כל
ובכן בעפר זה מקום קברו:
ה״ר מר- דכי שלום שמו היה
אהוב לכל רעיו ומכירו:
עלה בליל לפני לי״ט אדר
ראשון שנת שס״ט לאל צורו:

144 איסף מות יוסף מ'נ'ין ויאסף
כ"ף בי"ת סיון שס"ט את טוב טעמו:
גמר ועמו המר וללוי אמר
לבא לשכב אצלו להיות עמו:

145 אריה שאג:

בן אדמה סופו רימה
המצבה עדה פה שוכב יהודה
ספירה נקרא נכסף לאורה
בן כ"ה שנה חשון שמנה
השע"ב ליצירה נפשו צרורה
עד יקיצו יחיו ישיני אדמה:

---

146 שמשון בכ"מ יצחק לוי
ישר גם שר על שיר מזמור
ניסן שע"ב כ"ד בו הביא
מות אותו אל הר המור:

---

147 במדפיסים עושה נסים
אלישמע הזפרוני
שנת שע"ד ליל הותם עד
בטוב ימיו מות הניא:

Z. 3 ליל הותם עד = die Nacht zum הושענא רבה Tage. Elischama Sifroni, wahrscheinlich identisch mit dem bei Zunz, zur Geschichte und Literatur S. 259 näher bezeichneten Drucker Moses Elischama b. Israel Sifroni.

148 הנה איוב היה | במפעל ועשיה.
ועלה יאמר יה | הנה עבדי איוב
אשרי אדם יעשה | מצות צור מחסה
כאשר ככה יעשה | כל הימים איוב
שומע אמרי אל | מחזיק תורת אל
וכל דל השואל | מלאך בא אל איוב
שוקד על דלתי אל | מסתופף בבית אל
בכל כחו לאל | חנם ירא איוב
לשמור מזוזותיו | היו מחשבותיו
וגם במחלותיו | ולא חטא איוב
מצא ימצא חיים | ולא כצל בורחים
אף חיים נצחיים | היא אחרית איוב

ה״ה איש חי השם הטוב ישיש זקן ונשוא פנים ונעלה
הר׳ איוב זאלינסי. שבת וינפיש ונקבר ביום א׳
ט׳ ניסן השע״ב. תנצב״ה:

149 פה ילדה קטנה
קאמילה מבונה
בת לכמ״ר משולם
קוזי בן לויים
בשנת ש״ע בסוף אב
נפטרה לבית אב
המולך לעולם
על מתים וחיים:

150 גוף אשת חן   אצלי שוכן
ובמקום זה   קרית חנה:
אשת לכמ״ר   יעקב לוי
למשולמים   מרת חנה:
עת לידתה   עת מיתתה
וברום הלך   הסדה חנה;
נפטרה כ״ד   אלול הש״ע
גם הילדה   אצלה חונה:

---

151 אנוש תמים   חצי ימים
בפתע מת   ופה שוכן:
שמואל בר   אליעזר
די ליאה ז״ל   שמו הוא כן:
לאל עלה   בלי מחלה
בליל פורים   שנת שכן:

---

152 שמי שמחה   ואין שמחה
ואבל רק   לבית אבא:
שלמה הוא   פירוזינו
עלי מותו   ופתאום בא:
בלי הולי   שנת שע״ג
בליל הוש-   ענא רבא:

Das Epitaph für den Vater lautet:

153 אז אמר שלמה   פירוזינו בשמו
המות אמר לי   לשכון בערפל:

אך צדקת לבבי   נער עד זקנתי
עושה טוב ועקר   עזוב שוא ותפל:
אתי בנשרים   עד האל עוד תרים
שם אשב ועליון   לא מונח ושפל:

כ״ג אב השפ״ג:

Z. 1 u. 2 nach 1. Buch der Könige C. 8 V. 12

---

154 ציבי של קבר זה לשואלהי. תאמר מישראל וכהן הוא. ח׳ לירח חשון שע״ד:

שחו בנות השיר   וסופדים סבבו
בשוק וקול חתן   וכלה רחקו:
שבת משוש תופים   ועוגבים לקול
בוכים וכינורים   אשר אז שחקו:
הה על צבי חמדה   והוא. כ ה ן לאל
ארום ובחור רך   וחייו דחקו:
גדר דחויה נ-   פלה עליו ומת
עברו עלי ראשו   אבנים שחקו:

Die Ueberschrift enthält eine Nachbildung des Wortlauts in der Mischna, Tractat Ketuboth, C. 1. Mischna 9.

---

155 חיש מהרה   העלה נורא
בסערה   את אליה:
השמים   מיומים
יצקו מים   על אליה:

על צדקתו   ותומתו
היא אדרתו   של אליה:
תמיד היה   לעבוד יה
על כן וי־   על אליה:

ה"ה הנביר ומאד נעלה לתהלה כה"ר א ל י ה ן' ע ט ר.
בכ"ו תמוז השע"ד. תנצב"ה:

Der Name Elia giebt hier Veranlassung, mehrere Schriftstellen aus der Geschichte des Propheten Elia zur Verwendung zu bringen.

---

156 לשר כה"ר ש מ ע ו ן   ק ו פ י י ו ראה מעון
נתון לעצמותיו   סביב למסגרתו:
יופיו בלי דמיון   מראה וזיו עליון
נדמה לארז רבן   תמר בקומתו:
נבון במשכילים   נדיב לכל דלים
נגיד עלי עמו   ישר בדברתו:
נצרף בייסורים   שנים מאד מרים
צועק עלי רגליו   ידיו באנחתו:
כ"ג אב ביום שבת   העת אשר שבת
שס"ו ויום ראשון   היה קבורתו:
צרה אלי ש ר ה   בתו כמבכירה
רחל וגם לאה   ר ב ק ה והיא אשתו:
לולא זכות נפשו   לאל ושם קדשו
כי הוא אשר ישים   כבוד מנוחתו:

Simon Copio, Vater der Schriftstellerin Sara Copia Sulam, ist derselbe, dessen Leon de Modena in

der Widmung seiner Homilien »Midbar Jehuda« an dessen Bruder Mose Copio ehrenvoll gedenkt.

Die Grabschrift ist bereits von Soave bei Geiger, jüdische Zeitschrift, Band VII S. 182 mitgetheilt; auch mit der Nachschrift, welche sich in der Handschrift findet:

שלחתי שיר הוה   מעות איני חווה
ולכל פועל ראוי   לתת את משכורתו:

Zeile 11 wird Sara als die ältere Tochter bezeichnet, demnach müssten auch Rachel und Lea (Z. 12) als Töchter und zwar als die jüngeren gelten. Da man nur noch von einer Tochter Diana weiss, so dürfte man diese mit der Rachel identificiren, wie auch die Mutter Leon da Modena's Rachel und Diana geheissen (s. oben S. 55). Doch sind in der Handschrift nur Sara und Rebecka als wirkliche Namenbezeichnungen markirt, nicht aber רחל und לאה, so dass man hier nur eine poetische Licenz zu vermuthen hätte (s. noch bei Geiger a. a. O. S. 182).

Zur Familie Copio gehört auch Ester, Frau des Abraham Copio, mit folgender Grabschrift:

157 ניר זה סימן   לא לאילן
לא לנטיעה   בו מכוסה:
כי אם אשה   מעלת הוד
ויהי אומן   את הדסה:
אל איש גדול   ליהודים
אברהם קו-   פיו כנוסה:
אחר זקנה   חן וכבוד
מות עשה   בה משיסה:

זיין טבת ליל שביעי
בשנת שין ע- ין כמוסה:
בשמי מרום היא ותשכון
שם ברננים נעלסה:

Für Rebecka, eine Tochter der Sara Copia Sullam, welche im Alter von 10 Monaten starb, findet sich folgende Inschrift:

158 שחר אשר נעדר בטרם יום
בת יו״ר חרשים היא שמה רבקה:
אבי י- עקב סלם ואם שרה
הם לה והיא להם מעוף צוקה:
אות נ- תנה מופלא ומהר חיש
בוקה מבוקה פה מבולקה:

Zeile 6 ist die Schriftstelle in Nachum 2,11.

Die Grabschrift für Sara Copia Sullam selbst hat Geiger a. a. O. S. 181 ebenfalls nach Soaves Excerpt aus der Handschrift, mitgetheilt; sie lautet:

159 מצבת קבורת הצנועה מרת שרה אשת כמ׳
יעקב סולם יצ״ו:

מלאך לוחין ירה בחין
שרת טעם הסיר המית:
חכמת נשים נזר רשים
אצלה כל דל חבר עמית:
אם היא כיום בלתי פריום
תקות רמה עש וסממית:

עת בוא גואל · יאמר האל :
שובי שובי · הסולמית
נפטרה יום ו׳ ה׳ אדר הת״א :

Zeile 8 enthält eine herrliche Nachbildung der Schriftstellen im Hohenliede 7,1.

Ueber Sara Copia Sullam hat Soave zuerst eine Abhandlung im Corriere israel. 1863—65 veröffentlicht, die im Jahrgang 1877 vielfach ergänzt, nochmals erschien. Auch Levy im Jahrbuch für die Geschichte der Juden und des Judenthums, Band 3 und Geiger in der jüdischen Zeitschrift Jahrg. 9 haben über Sara Copia Sullam geschrieben.

---

160 גילה כבוד מישראל להיות
אתי אל הוד לוצאטי אז שם נקשרת:
מות הביא אל גולות תחתיות
יום י״ד אדר שע״ה פה במחתרת:
כל תשבחות נשים צדקניות
עם כושר מפעלה היתה אוגרת:
אלפא ביתא הגידו האותיות
לשלמה סוף משלי בה במחתרת:
תשב עד קול יקרא ראש הומיות
לפקוח כל סוגרת ומסוגרת:

Soave hält גילה für Ghele und diese für die gleichnamige Tochter des Rabbiners Simon Luzzatto, welche an Baruch Alfarin verheirathet war. Den Namen קילה = Qela, als die in Rovigo 1589 gestorbene Frau

des Abtalion Jekutiel führt M. Lattes in seiner Schrift: Notice e Documenti (Separatabzug aus der Antologia isr., Padua 1879) S. 40 an. —

Zeile 8 bezieht sich auf das Sit‘enbild, welches Salomo im letzten Kapitel der Proverbien von der gottesfürchtigen Frau in alphabetischen Strophen entwirft.

161

ראה מגדל הר נתדלדל
אנוש אנוש אל תתנאה:
לאברהם מנורי יציאה
יפה תואר ויפה מראה:
בטוב ימיו כ"ף בי"ת תמוז
שע"ה כאשר נשר ידאה:

162

ולא היו ימים רבים
רדפתהו בריילן אשתו:
בלידת דת רוחה שבת
ובאה פה להיות אתו:
בבהרותה כ"ף גימ"ל אב
שע"ה פרש מות רשתו:

Grabschrift für Mann und Frau; Beide starben in einem Zeitraume von einem Monat.

163

מצאה בית ודרור קן לה
אשת נריב רבת בינה:
מרת פיגלן היתה לכמ"ר
אברהם צי- וידאל מנה:
יוד טית אלול שע"ה שעה
זיוה הודה מפה פנה:
תקום תעוף אל קין ימים
צפור נור- דת מן קנה.

164

כמ"ר שמשון עין אישון
בנה אצלה הנה מונח:
בממטמונים בחור שנים
בתום הולך טוב לא זנח:
ידי אכזרי ז"ן תשרי
ישעו עשו כל איש נאנח:
ואולם עת יחיה כל מת:
ייליל לא עוד לא עוד גנח:

Grabschrift für Mutter und Sohn. Der Name der Mutter (פינלן) muss nach seinem deutschen Ursprunge die mehrfachen Anspielungen auf »Vogel« in der Inschrift veranlasst haben.

---

165 ילד נעים   משה ארם
בכמ"ר יוסף   כהן תמרי:
שב למקומו   מהר קל חיש
בשנת שע"ו   יום י"א תשרי:

Für den Namen תמרי vgl. oben No. 46. Ein anderes Mitglied dieser Familie hat folgende Inschrift:

166 קורת בית בר   אל איש נכבד
נדיב עם כל   אביון עברי:
אוהב מתת   ולחברת ת"ת
עשר תמיד   עשה פרי:
לכמ"ר משה   בן הרופא
הח"ר יוסף   כהן תמרי:
רוחו שבת   יום השבת
בשנת שע"ו   הוא כ"ד תשרי:
פה באנחה   שם במנוחה
עוד ישמע קול   קומי אורי:

---

167 ממות משולה   מארין מרורות
מיוזביל מעולה   מנוה משולם:
מבנים מבורך   מעון מנוקה
מפשע משולל   מעורו משולם:

מרחשון מאד מר	מט״ו מסולק
משכורתו מרובה	משלם משולם :
מוזהר מרומים	מעדן מקבל
ממלך מלכים	משלו משולם:

Jedes Wort dieser Grabschrift fängt mit einem Mem (מ) an. Der Name יוזביל erscheint mit dem Beinamen משולם. Das vorangehende משלו ergiebt die Jahreszahl 376, also 5376 = 1615.

---

168 מצבת הזקן משה שואב שנפטר י״ז כסלו השע״ו:

משה	וכהן בר	עקיבא זה
בחור	אשר לא מ-	לאו ימיו:
טבת	ביום ראשון	שנת שלום
נקצר	ונתאסף	אלי עמיו:
זעף	אשר נשא	יכפר לו
ישכב	בגנזי אל	ובמרומיו:

Mose שוואב, Vorsteher der Gemeinde zu Venedig, lautet auch die Unterschrift in einer Poesie aus dem Jahre 1605, jetzt im Besitze des gleichnamigen Moise Soave (vgl. die Vorrede zu dieser Schrift). Noten von Mose שואבי enthält cod. München No. 43 (s. den Catalog der hebr. Handschriften etc. in München, S. 19.)

169

בין כל בנות	עשו חיל
וכמו איל	קרבן עולה:
דיאמנטי	לוצאטי היא
יגון והי	עת סר צלה:

מבין חוחים. פרח שושן
פורים שושן עש״ו..כלה
וביום יקום כל הנקבר
מן המדבר גם זאת עולה:

In jeder Zeile nimmt man den Anklang an eine Schriftstelle wahr.

---

170 אם ישאלו אנשי קריה
ציון הלז על מה היה
אבן מקיר תזעק אויה
כי יעקב בחר לו יה

ה״ה הגביר נשא ומאד נעלה לתהלה ראש וקצין המדינה כה״ר יעקב פאפו, נפטר לבית עולמו ביום ד׳ ונקבר ביום ה׳ בדאג״ה לירח תמוז השע״ו ליצירה. תנצב״ה:

Wahrscheinlich einem Sohne des Vorbenannten gehört folgende Inschrift:

171 כל איש כביר מצאה ידו
גם עשה עשר לכבודו
זכור יזכור את יום אידו
המות מיום הולדו:

כאשר עשה השוכב פה ה״ה הגביר ונעלה כה״ר יצחק פאפו בן הקצין כמ״ר יעקב פאפו שבעדנו באיבו ה״י אדר השע״ה יקרים הקמני לו עד בוא יום פטירתו:

Hiernach hatte der Verstorbene bereits in früherem Lebensalter den Denkstein im Voraus errichten lassen.

172 קרבו ימיו　　של צדיק זה
בגזרת צור　　שוכן רמים:
פתע פתאום　　פרחה רוחו
היה נראה　　כנרדמים:
אכן נפש　　גם נשמתו
נחו תחת　　כס הדומים:
כי טוב מעשיו　　עם צדקותיו
הלכו לפני　　חי עולמים:

הקצין המרומם ישיש ומאד נעלה כה״ר אברהם זאקוטו, נפטר לבית עולמו בליל בכ״ו טבת ונקבר ביום כ״ט בו השע״ז ליצירה:

---

173 מרת רושה אשת ה״ר שמואל כהן כ״ה סיון שע״ז:
חמדת פאר נשים　　בחול הוטמנה
כלי מלא כבוד　　והיא עטרת
לראש בעלה אשר　　כבר הוזמנה
המדת פאר נשים בחול הוטמנה:
ואם שמה תשאל　　שמה ש ו ש נ ה
ו ר א ש ה כתם פז　　הלא מוכתרת
בכתר כ ה ו נ ה　　ל ש מ ו א ל מנה
חמדת פאר נשים בחול הוטמנה:
הודה פנה זיוה　　מבית מלונה
בימי בהרותה　　הנה נעדרת
לבית מנוחתה　　בגן עדנה
המדת פאר נשים בחול הוטמנה:

Z. 6 ראשה = Rosa, übersetzt für שושנה Z. 5.

174 ישנת הישע"ז:

אשה רבת כבוד תחת רגלי
טובת שכל ושמה מרת דיאנה:
אלמ- נת הרופא ה"ר ברזילי
קנא- רוטי וצ"ל אצלי נטמנה:
שלה הסכימה תת אל חברת ת"ת
לא ה- ניחה אותו אנא ואנה:

Die Dahingeschiedene hinterliess ihr Vermögen dem Talmud-Thora-Verein.

Die Grabschrift für den Sohn lautet:

175 לכמ"ר יהודה זאת קנארוטי
בן ה- רופא מובהק ח"ר ברזילי:
קלע לטוב תמיד אף לא החטיא
מכל הסדים לא היה כילי:
עזב שנת שע"ה אייר יום ט"י
עולם אשר מלא לולי אולי:

---

176 יהשוב כל איש אחריתו
ויבין את מהרתו
טרם בוא יום אסיפתו
כי לא ידע אדם עתו:

היה הנחמד וטוב בעיני אלהים ואדם ביקר כה"ר שמואל
בן הגביר ישיש ונעלה כה"ר שלמה חראבון יצ"ו, נפטר
בזארה יהיבא פה בכ"ה תמוז הישע"ז תנצב"ה:

In Zara gestorben, wurde die Leiche nach Venedig gebracht und dort beerdigt.

Die Grabschrift für den Vater lautet:

177 וישכב שלמה עם אבותיו:

מכון אבן דומה   כעש וכסיל כימה
כעצם שמימה   מאיר אל כל עבר:
טהור לב ונשמה   אשר נגנז שמה
בקדם ובימה   שמו כמור עובר:
כליל כבוד רמה   כנם על החומה
גדול עצה דמה   ליוסף העבר:
ונשא בתרומה   פני מבין חכמה:
ליתום ויתומה   בדם כסף עובר:
בטוב נפשו רומה   בהוד ובנעימה
באור זיו נעלמה   כיפת שם עבר:

הן אלה קצת שבחיו של אדם גבר בגוברין כה״ר שלמה הראבון נ״ע, נפטר יום א׳ י״ט סיון השע״ט ליצירה:

Zeile 4. In Orient wie im Occident duftete sein Name wie ausfliessende Myrhe.

Zeile 7. Gross an Rath, glich er Joseph dem Hebräer.

Soave bemerkt, dass der 19. Siwan damals auf Sonnabend und nicht auf Sonntag fiel.

178 דין אברהם אברבאניל ז"ל בכ"ו אדר השע"ח תמ"ך :

בהון   ובן שועים   מות חטף
ובתוך   אדמה זו   ישם מטתו:
מים   שטפוהו   אבו נקטף
פתאום   לרום עלה   למנוחתו:

Gehörte zur Familie Abravanel.

---

179 גדול   דעה ורב   אנוש נרשם
גביר   יקר נשא   צנצנת מן:
בדו-   רותיו היה   נזר ראשם
מנ-   שה בר שמחה   בית קאלמן:
בראש   חרש כסלו   בשנת טל שם
אזי   מנו נשאר   דורו אלמן:
והוא   בשמי מרום   מקום לו שם
ומת-   ענג מזיו   אב הרחמן:

---

180 מצבת קבורת הקצין הנדיב כמה"ר נחמיה ליצאטו
וצ"ל, נפטר יום ד' י"א למב"ו השע"ט:

בעל   בעמיו פה   ושר קצין
צדיק   עטרת הוד   כליל אישים:
הברת   למוד תורה   בהון תמך
אביון   ברב אוכל   וניר ראשים:
בכו   עלי מותו   עניי עם
נפטר   בישם טוב רב   בשלושים:

נכר	עלי נדיב	בכל מצוה
תאר	כארז לו	וכברושים:
הנו	בחופתו	בגן עדן
עם כל	בני אלים	ותרשישים:

Ueber Nechemja L., Bruder des Rabbiners Simon L., vgl. S. D. Luzzatto in seiner Autobiographie (Antologia isr. di Corfu, 1878) und die Ergänzungen von Leone Luzzatto (ebendas.)

Jacob Heilpron schildert in der, seinen Rechtsbescheiden (נחלת יעקב, Padua 1622) vorangehenden Dedication an die Namen Nechemjas die Verdienste desselben um das Thora-Studium. Die Widmung ist datirt:

ביום זכרון אשר נלקח ממנו בעלותו בסערה השמימה והיה
אויה ונהיה ביום כ״ה ניסן:

Der in der Grabschrift bezeichnete 11. Tag der Sefira ist = 26. Nissan.

181 שנת השפ״ה:

ציון איש רם	ושמו אברם
ברוך אברם	לאל עליון:
חונן דלים	גם אומללים
מן העולים	תוך אפריון:
אוי״ה אידר	ראשון נעדר
מעוז לדל	ולכל אביון:
אל גן עדנו	בא במעונו
עד בא גואל	אל עיר ציון:

182	גימל	זכר לדל	עם רוב חמלה
	לחמו	מימיו נתן	בנהר פישון:
	ישר	תמים לבני	סקראמילה
	ושמו	אברהם הוא	בכמ״ר גרשון:
	אחר	שבעים שנה	בשנת שפ״ה
	יום כ״ג	אל אל עלה	אדר ראשון:
	מספר	זכיותיו	הם לתהלה
	הוד גן	עדן יניהו	לו לישון:

183	מלון	לאשת חיל	מרת אסתר
	לכמ׳	משולם ה-	לוי תכתיר:
	יראת	אלהים לה	ובצדקתה
	כף פ-	רשה אל כל	אביון מעתיר:
	אייר	ביום ט״ו בו	בשנת שפ״ה
	קשר	נדיבה זו	מות התיר:
	תשכב	ולא תפחד	אמר האל
	תבא	ואנכי	אסתר אסתיר:

Zeile 8 enthält eine feine Nachbildung der Schriftstelle im Deuteron. C. 31 V. 18; s. auch No. 83.

184 העתקתי:

קצין ושר	צדיק ישר
נודע לכל	מלא בינה:
שמש דורו	נשקע אורו
זקן יצחק	איש מודינא:

ויצא יצחק לשוח בשדה ח׳ כי כסלו השנ״ב:

Es ist die Grabschrift für den Vater Leon da Modena's, der, wie Letzerer in seiner Selbstbiographie mittheilt, am 20. Kislew, d. i. am 6. December 1591 gestorben und in Montagnana begraben worden ist. (Soave's Mittheilung)

---

185 יום ב׳ חשון ה ש ״ ין
לא יאושר
כי בו רחק ממני
מ נ ח ם :
וו ל ט י ר ה איש דעת לו
טוב וישר
נפשו במנוחתו
אל ירחם :

Menachem Volterra, wahrscheinlich ein Nachkomme des Menachem b. Aaron Volterra, Besitzer vieler hebr. Handschriften; vgl. Zunz, zur Geschichte und Literatur, S. 233. — Aaron, genannt Ventura b. Jacob Volterra, der Besitzer einer Handschrift der Casanata in Rom ist wohl der Vater des älteren Menachem.

---

186 מצבת קבורת מרת גיימילה אשת כה״ר משה
לוצאטו יצ״ו :

נזר	כל הנשים	ופאר הבעל
זכרה	לברכה פה	מרת גיימילה :
הודרך	ביתה מחוט	עד לשרוך נעל
ידה	אל כל אביון	תמיד הועילה :

נקראת בשנת הש״ץ אל רום ממעל
סיון ביו״ד חי״ת בו נפשה הצילה:
תאמר צדקי אתי הן בא ויעל
על כן ערן הגן מאל אוחילה:

---

187 חסד וצדקה לה בפרט וכלל
כפה פרשה תמיד אל כל אביון
נקראת ליטול שכר מאת עליון
אשה יראת האל היא תתהלל

היא הגברת הצדקנית עטרת נשים מרת נפיש לידיציאה
אשת הגביר ומעולה באנשים כמה״ר יצחק ן׳ נהמיאש
יצ״ו אשר ממנו פנה ועלתה לקונה בליל שבת קדש ו׳
לחדש טבת שנת ישלם ה׳ פעלך תנצב״ה ותמ״ך:

Der hier genannte Isaac b. Nachmias dürfte mit dem Homonymen in folgender Inschrift identisch sein:

188 בעל בעמיו פה אשר הבקיע
אורו כמו שחר ועת צהרים:
בעל ברית שלום וטוב משמיע
ענו והולך תום וארך אפים:
בעל צדקה רם אשר השביע
נפש רעבה ורחב ידים:
בעל תשובה יצחק יריע
ובכל זכות ששו בני מעים:
בעל נפשות בו לבר הפגיע
שצ״א וכ׳ תמוז עלי רגלים:

בעל כנפים אזי הגיע
מוצל ונח מאש לרמתים:
בעל דברים יגשה יביע
הודו עלי ארץ וגם שמים:

Soave hält dafür, dass dieser Isaac Nachmias in Spanien oder irgend anderswo gezwungen worden war, den jüdischen Glauben zu verlassen, und später nach Venedig gekommen sei, um sich zu demselben wieder zu bekennen, daher er die Bezeichnung בעל תשובה mit zu seinem Namen aufgenommen habe. Seinen Beitritt zu einer in Venedig von den portugiesischen Juden gestifteten Gesellschaft zur Ausstattung von Waisen unterzeichnet er im Adar des Jahres 5373 (1613) mit folgenden Worten: »Jo baal tesuba Isac ben Nachmias afermo ut supra e pagarei Ducados cinquanta«.

Einen Isaac b. David Nachmias lobt Lonsano in der Vorrede zu seinem Werke שתי ידות; vgl. Zunz, zur Geschichte und Literatur S. 431, wo nähere Nachweisungen über das Vorkommen des Familiennamens Nachmias gegeben sind.

— · —

Folgende Inschrift ist der Frau eines Sohnes vom erwähnten Isaac gewidmet:

189 מצבת קבורת הכבודה מרת לידישיאה אשת היקר כמ' שמואל בכ"ר בעל תשובה יצחק ן נחמיאש ז"ל:

גילה אלי תוגה במר נהפכה
יום כרעה לילד בחיל סוערת

מות אזי קשתה ברוגז דרכה
לא נשאה פנים לזאת גברת
כפה לכל שואל בהוגה תמכה
וברוב נדיבותה היתה עוזרת
בעלה במר בוכה אבל היא הלכה
לישב בצל עליון ושם שוררת
נפטרה יום ו׳ ער״ה ניסן הת״ג תנצב״ה:

Zeile 1 und 2 גִ׳לִה = Letizia, sie starb nach einer Entbindung.

190 ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל רואיה
אם רצונך לידע מי זאת עולה
אשיבך מילין על הלולה
חסידה וצנועה יפה כולה
היא אסתר המלכה נזר בעלה:
נודע בשערים בין הישרים
ישר ונאמן שבעברים
שמו כה״ר דוד לבית הורים
מורינו הוא נקרא בפי שרים:
נפטרה ליל מש״ק י״ה אדר ראשון שנת הש״פ:

191 ואברהם עודנו עומד לפני ה׳:
ואברהם שב למקומו
אוצר כלי המדה לתורה ותעודה
גנוז תוך אולמו לפני בני עמו:
ואברהם שב למקומו

ואם ישאל שואל   מי זה שר ישראל
וגם בית מרומו   אשיב כי זה שמו:
ואברהם שב למקומו
ה״ר אברהם לבית   גרשיני הוא נקרא
צדיק תמים היה   לעין כל אולמו:
ואברהם שב למקומו
זכות רוב מעשיו   יחיש לנו גואל
וישמח ישראל   ויגל בקומו:
ואברהם שב למקומו
יום ש״ק ה׳ חשון שפ״ב:

Soave bemerkt, dass der 5. Cheschwan in jenem Jahre nicht auf den Sabbattag, sondern auf Mittwoch fiel. Vielleicht ist irrthümlich ה, statt ח geschrieben; denn der 8. Cheschwan fiel damals auf Sonnabend.

---

192 נבון חכם   בחור מעם
בן ו״י שנה   בא יום מותו
הן הוא נכבד   מבית אביו
בו נברכו   כל משפחתו
יעקב אבן   יקר נקרא
יבא שלום   במנוחתו
יום ד״ך אלול   ה״ה אשו״ע
עלה לפני   אל נשמתו
מרה היתה   מותו עד כי
ותצא ל-   אה לקראתו:

Zeile 7 ergiebt (ה' אשר"ע (ה die Jahreszahl 5382.

Zeile 10 ist aus Gen. C. 30 V. 16. und deutet hier an, dass die Mutter dem Sohne aus Gram bald nachfolgte.

Die Inschrift für die Mutter lautet:

193 כבודה צנועה ולמאד זהירה
לצוות לביתה בדרך ישרה:
וכפה פרושה לנפש ענייה
והדר לבושה לערום ועריה:
עטרה לבעלה כהר"ר רפאל
לבית ן' יקר הוא שלומו יצו אל:
ולאה יקרה בשם היא קרויה
מנוחה נכונה יהי לה מצויה:
בגימל בתשרי לאלף חמישי
וש"ן פ"א ושל"ש לקחה קדושי:

---

194 עשרים טבת בשנת השפ"ג
נפטר יעקב לעקיבא היילברון
משפחתו היא מגוע רם
בחור וטוב אל אל דורון
נשפוך שיח לפני הצור
יסיר מנו אף גם חרון
ובגן עדן נפשו תלין
ובעין חיים ישיר ירון:

195 בנות ציון מסולאות
במצותן זהירות הן
ושרתי לכל צובאות
עטרה היא לראשיהן

ה״ה הגברת הצנועה ונכבדת מרת שמחה אלמנת הגביר ישיש ונשוא פנים ה״ר שמשון האביליי ז״ל נפטרה יום ב׳ ב׳ טבת השפ״ד. תנצב״ה:

Simcha kommt bei den deutschen Juden fast nur als männlicher Name vor; während er nach seiner Bedeutung als weiblicher Name — Freude — gebraucht wird.

—

196 אם כל נשים דעתן קלה
מן כולל זה הן זאת יצתה
על כן הכמה נתנה קולה
חכמות נשים בנתה ביתה

ה״ה הגברת הצנועה ונכבדת מרת גודיקה אלמנת הגביר נעלה ונבון קצין וראש ה״ר שלמה האביליי ז״ל נפטרה יום ש״ק י״א אדר השפ״ד. תנצב״ה:

Zeile 1 nach dem Citat in den Tosefot zu Cholin, Anfang des Tractats.

———

197 עוזך וה- דרך אשר עליך
יהיו למעוז ליך ואז תנקי

לִני בצל שדי והוא עושך
רני ושמחי בו ובו תדבקי
הזקנה צנועה ונכבדה מרת לונה אלמנת הישיש יקר ונעלה כה״ר מנואל ואלינסין ז״ל נפטרה יום ד׳ י״ז חשון השפ״ה:

198 וילך איש מבית לוי שמי יוסף בן יעקב משולמים נפטר לחיי העולם הבא יום ו׳ ה׳ אדר הת״ד:

אל ארץ מולדתו   חוזר חזר יוסף
בית אל שם אהלו   בהתאסף יוסף
יפקוד ה׳ אותו   לבן פורת יוסף
ישה חסדו אצלו   זכור יזכור יוסף:

Joseph b. Jacob aus der Familie der Messulamim: die Grabschrift für die Mutter s. No. 150. — Die Familie der Messulamim war in alten Zeiten sehr zahlreich in Venedig vertreten, woselbst sie eine kleine Synagoge besassen, in der man, wie Soave bemerkt, noch im Jahre 1836 Gottesdienst hielt.

Eine ähnliche Bearbeitung für den Namen eines Joseph s. noch No. 44.

199 כה״ר שמואל מוקאטו, והושמה האחרת:
בקול אדיר במרום אל קרא
דרור לשמואל יום כ״ף ה״א כסלו

ואם עתה שמשו חדל אורה
תחי נפשו לעד במקום שלו
ויאר אל הנר מנו נעלם
לדו"ד ולזרעו עד העולם:

Anstatt dieser Inschrift wurde die nachstehende gewählt:

200 מה רב ישיש הלז עלז שחק
יום בכנפי צדקו עף היש כדרור
כי לקראתו המו כתי שחק
על ריח מפעליו עלה כדרור
לכן לו צור תמים לירושה חק
שמה אור הפשיות עולם ודרור
לו שם בן אלקנה גם בן חנה
כן אותו אל קנה עת פה חנה
עד יעלה מן הארץ יעיד יגיד על הישיש הנכבד שמואל
מוקאטו נ"ע, אשר עלה למנוחה יום ראשון לחנוכה שנת
גל שמואל הוא שנת קודש. תנצב"ה:

Zeile 3 המו כתי, da nach Ketubot 104 Engelschaaren dem Frommen beim Eintritt in das Jenseits entgegenziehen. Zugleich geben die Wörter המו כתי, zusammengezogen, den Namen מוכתי = Mocate wieder. — Zeile 9 ist nach Gen. 2, 1, wo es heisst ואד יעלה מן הארץ.

Ein anderer Samuel Mocato, wie dessen Brüder und Söhne werden im Vorworte zum grossen Machsor, Venedig 1712, als Förderer für die Drucklegung dieses Werkes besonders hervorgehoben.

Nachträge

zu den biographischen Notizen.

Die vorgesetzten Ziffern beziehen sich auf die Nummern in dieser Sammlung.

1. Unter den von Filosseno Luzzatto gesammelten Grabschriften aus Padua befinden sich mehrere, die Mitgliedern der Familie Catalano angehören.

3. Eine Erklärung Maudolin's zum Pijut היום הרת עולם (Neujahr) wird im Machsor-Commentar הדרת קודש z. St. mitgetheilt.

6. Die Grabschrift ist bereits von Wolff, bibl. hebr. Tom IV. p. 1213 mitgetheilt. Das massoretische Werk ist כ' המסורת; vgl. Steinschneider in Catal. Bodleiana s. v. Joseph ibn Rei.

18. Z. 5 ist תמו (statt תמות) zu lesen.

32. Die Inschrift ist auch von Wolf, bibl. hebr. Tom IV p. 1202 mitgetheilt.

45. Ueber Mose Alatino vgl. noch Steinschneider im Catalog Bodl. p. 1766.

60. Bene ist ein Ort im Piemontesischen, nicht weit von Turin, daher der Name da Bene, hebräisch מה טוב = מהטוב.

68. Abraham b. Calonymos Pescarol zeichnet sich als Corrector in der Ausgabe des Ikkarim, 1544. Ein späterer Abraham Pescarol (1621) hat die Approbation zu den Responsen Nachlat Jacob (Venedig 1622) mitunterzeichnet.

96. Z. 3 für בהור l. בחור.

102. Z. 3 für דמשרה l. המשרה.

150 u. 198. Messulamim, Menachem b. Meschullam unterzeichnet sich in der Vorrede zu dem grossen Machsor (Venedig 1712).

158 ist am Schlusse noch hinzuzufügen שנת הישע"ה תנצב"ה.

Verzeichniss.

Die Zahl hinter den Namen zeigt das Todesjahr an.

Verzeichniss und Erläuterung der Abkürzungen.

ג״ח = גמילות חסדים.

ה״ה = הלא הוא (היא).

ה״ר = הרב רבי.

ז״ל = זכרונו לברכה.

זלה״ה = זכרונו לחיי העולם הבא.

זצ״ל = זכר צדיק לברכה.

זצוק״ל = זכר צדיק וקדוש לברכה.

יצ״ו = ישמרהו צורו וגואלו.

כ״ץ = כהן צדק.

כה״ר = כבוד הרב רבי.

כמהר״ר = כבוד מורנו הרב רבי.

למב״י = למספר בני ישראל.

לפ״ק = לפרט קטן.

מהר״ר (מוהר״ר) = מורנו הרב רבי.

ן׳ = אבן (בן).

נ״ע = נוחו (נשמתו) עדן.

סג״ל = סגן לויה.

תנצב״ה = תהי נפשו צרורה בצרור החיים.

Druck von H. Itzkowski, Berlin, Gr. Hamburgerstr. 18/19.